

UTÓSZÓ, JEGYZETEK

SINKÓ ERVIN KÖLTÉSZETÉRŐL

1.

Sinkó Ervin életművének középpontja: költészete. A látható életműben háttérben áll ugyan, hiszen a vers ígészetében írói pályájának első tíz esztendeje alakult csupán, amikor két verseskönyve is megjelent, a felszabadulás után azonban nem költőként affirmálódott, hanem regény- és tanulmányíróként, munkássága pedig a napló műfaját éppen úgy magába foglalja, mint az irodalomtörténeti monográfiát, a lapokban, folyóiratokban meg-megjelenő versei azonban csak kísérői erőteljes írói jelenvalóságának. Ám mind nyilvánvalóbbá válik, hogy művészi világgépének szövete lírai, hogy a „költői” kérdésköre ott van egész világa tengelyében. Ezt felismerni ösztönöz végletes szubjektívizmusa is, amely a versekben természetes kifejezési formáját találta meg — már a kezdő költő fiatal volta következtében — a kordivat szellemében. A versek tükrében tetszelgő költőt látjuk, akire (akárcsak a naplókából) a lírai hős eszménye nézhetett vissza, semmitől sem zavartatva, sőt egészen közvetlen módon is, nem kényszerítve a versben vallomást tevőt, hogy önköréből kilépve, a „világgal” találja magát szembe. Egy művelt úrfiú próbálgatja a versek első sorozataiban a neki alkalmas magatartásformát és szerepet, a sajátos kivételességet keresi, hogy megkülönböztető jegyként belépője lehessen az akkori Szabadka „művészi” köreibé. Kétségtelen, hogy egy kis Narcissus keresi helyét, amikor csokorba gyűjti a tízes évek érzelemképleteit, amikor a szabadkai Munkásotthonba kezd járni, egyszerre engedelmeskedve korparancsnak és az apai ház elleni lázadás kényszerének

— s évtizedek múltán (1928-as önéletrajzában) jó szí-
vel emlegetheti Singer Bernátnak, a szabadkai rabbi-
nak és Forgács Dezsőnek, a munkásvezérnek a nevét
(az Optimistákban) a szabadkai munkásokéval együtt
(a Szemben a bíróval című vallomásában 1935-ben) —,
vagy amikor „idegen” voltára hivatkozva ennek külö-
nösséget, „átkozottságot” illatozó virágát tűzi gomblyu-
kába. Másként nem is történhetett. A tehetséges és
érzékeny, korán megért, prófétai ihletű tizenéves Sinkó
Ervinnek csak fel kellett markolnia a korszak kínálta
olvasmányokat, és kiválogatni közülük, ami szenvedé-
lyét táplálhatta. Már a Nyugat szabadkai visszhangjai
is elegendőek lehettek, hogy a gimnáziummal hadako-
zó és azt meggyűlölő ifjú lelkét elbűvöljék. S az Ady-él-
mény is több csatornán érkezhett: egyszerre lehet gon-
dolni Forgács Dezső és Loósz István nevére is, aki 1914-
-ben Szabadkán ad ki egy Ady-könyvet. Azután ott van
György Mátyás, akinek verseskönyvét, a Ligeiát, a Nyu-
gat adja ki 1914-ben; 1915-ben Szabadkán van Balázs
Béla, „élni” tanítani a művészettel kacérkodókat. A fi-
atal Sinkó nyilván a peremén mozgott ezeknek a szel-
lemi köröknek, de hogy szubjektívizmusának kialaku-
lására hatást gyakoroltak, bizonyosra vehető, még ak-
kor is, ha a tizennyolc éves korában megjelent szabad-
kai verseskönyve, az *Éjszakák és hainalok*, ebből alig
mutat valamit. De Sinkó további útjának kezdetei már
felrajzolódnak: György Mátyás és Balázs Béla neve leg-
alább olyan fontos ebből a szempontból, mint azoké,
akiket önéletrajzi vallomásaiban emleget: „Haeckel és
Marx és Ibsen és Wedekind és Arcübasev és Bakunin
és Zola és Szabó Ervin és Wilhelm Oswald és Oscar
Wilde és Bernard Shaw és Strindberg és Baudelaire és
Ady, és mindenek felett Nietzsche, és természetesen
Max Stirner, nem annyira külön-külön, mint valami
lázás egyvelegben...” (Utolsó beszélgetés). Ezek a ne-
vek a XX. század első két évtizedének magyarországi
szellemiségében adva voltak, a polgári Én-tudat akkor
modern talaját képezték. s nyilvánvalóan hozzájárultak

mind Sinkó gondolkodása, mind pedig lírai énje formálódásához — a költőnek lírai önmagáról kialakuló képéhez kölcsönözve vonásokat.

Ez a „lázás egyvelegben” mutatkozó érzelmkép nem volt szokatlan vagy ismeretlen a tízes évek Szabadkájának utcáin s lakásaiban. Sinkó Ervin előtt egy évtizeddel Kosztolányi Dezső és Csáth Géza tüntetett művész voltával, és hordozta körül a művészet jegyeseként felkentségének jelvényeit. Egészen frissen pedig egy Somlyó Zoltán és egy Gyóni Géza lehetett a példa, Somlyó közvetlenül az „átkozott költő” magatartásával is. Sinkó Ervin ezekben a tanulóévekben kész érzelmképleteket kapott tehát, amelyeket az elégedetlenség egészen oldott volta vett körül, és a Sinkó-versek rendre a lelki nyugtalanságokat, az elvágódást, a bánatot, a vágy lázadását és a mámort éneklik ki. Az Életről van szó, amelynek ábécéjét a tízes évek első felében Ady Endrétől tanulta énre összpontosuló vetületében, hogy a maga élete váljék majd számára költőileg elsőrendűen fontossá, üdvösségkeresése útvesztőit is bebarangolva. Egyelőre a „minden ellen lázadó gyerekeMBER” verseit írja, aki olvasmány-reminiszcenciákat kever valószínűsége élete költői értelmezéseivel. Mímelt mámorok és mímelt bánatok költője, aki a „vesztett élet vesztett ígéretét” siratja, mielőtt még a valóssággal szembenézhetett volna, még szinte a gyerekszoba fülledt zártságában. Öreges pózokban tetszeleg, s elég egy Adyt utánzó dedikációját olvasni, hogy kitéssék, mennyire irreális még lírai hőseszménye: „Az Emlékezéseket Máriának ajánlom és akarom, hogy értse és szeresse az elmúltat és a verseket, mert ha az Emlékezések ma már évezredek távoliak is, mégis valamikor az enyémként éltek, nagyon-nagyon szerettem és minden idegenségtől szennytelenül.” Ellenben szinte természetesen következik, hogy emleget „halott-bús” egyedüllétet, önmagát „szédült, elernyed, távolos” jelzőkkel illeti, hogy „kis sikolyokról”, „fáradt szemről”, „beteg és bánatos szívről” beszél, mely „halott-fekete” is, ugyanakkor „fájón

ver", és „szomjas lelket”, „halálos csöndességet” idéz. Majd a versek egy másik sorozatában azt állítja, hogy „fénylőbb még soha nem volt a lét”, és így kiált fel:

Ó, megváltás, ó világosság,
ó, kárpótlás, ó, zene-ország...”
(A nagy csók)

S pogány mámorokról álmodik:

... Sarkamban az Ősz, fölmenekülünk oda
— Nyár papja vagyok s az maradvá hűn
mi két víg pogány, két gögös, örök Soha

átölelkezünk, vad csókban, küzdő daccal
egymást öelve zuhanjon testünk...
S harsogjon zengő, boldog mámor-dal!
(Őszi ének)

Vagy:

... Ida hegyén legeltetni a nyájam
És volnék szép, erős hellén férfi;
És szépségemmel sugárzón, lágyan
Aphroditét hinném megigézni...
(Ének a tudás sírverméből)

Életképzeete itt még komplex fogalom, szólaltassa meg akár a „Halál, Magány, Élet” motívumait, akár a „Derű, Hajnal, Lány, Élet” motívumsort, amely veszteségeit jelzi az „Altatóének magamnak” című verse tanúsága szerint. Nem kétséges, az „esztétikai kultúra” talaján áll, amikor valóságos érzéseit és észleleteit átképezi és költői magatartásformájává alakítja, azzal a megszorítással, hogy szándéka szerint nem az „irodalomra”, hanem az „életre” figyel a költői viselkedése, amire Ady Endre költészete éppen úgy biztatta, mint Nietzsche lelkesen olvasott szövegei. A vers már ezekben a korai

években is csak kifejezés, a vallomás lehetősége, még ha befolyásoló erejének látjuk hatását a költői én vonásain, azoknak az érzelmi és hangulati nyomatékoknak a révén, amelyek olvasmányaikból én-kultuszába beszűrődtek, és telítették azt a lelki fülledtséget, amelynek burkában eredendően is mozgott. Jellegzetesen „dekadens”, századvégi módon ernyedttel érzelmességről van szó, amely termékeny talajt kínált a lelki szenvedéseknek és a „boros éjszakák” borongós kedve kifejezésének:

Elvagyódom innét testetlen Magasba
színek, fény és illatok közé;
a Szépséggel szeretnék szent nászban élni,
végtelen, végtelen — örökké.

Élni zenés, álom-ködös,
tündérkertes, dús, dalos vidéken...

És beletemetkezni a színekbe,
a zenékbe és mámor-illatokba;
élni lendülve mindennek fölé,
élni dalolva és mindig csak dalolva...
(Vágy az ég fölé)

Művészetté párolt életről van a fiatal Sinkónál szó, s az „élet” is művészi öröksége, amely dacolni enged a profán hétköznapi élettel, a mindennapokkal. Nem is kereshetjük tehát közvetlen reflexeit verseiben. Sinkó „külön világának” ekkoriban készülnek első kerítései. Új Zarathustraként él Szabadkán e versek tükrében, amikor jellemezni akarja magát, és Ady Endre verséből kéri kölcsön a képzeteket. Az Ady-hatások ősrétege üzen az ilyen sorokból:

Mert immár megállok, mert immár tudom:
Én Egy vagyok. Páratlan, magányos Egy.
Idegen s távoli mindenkitől.
Egy menekvésem, egyetlen menedékem
verejték-kövel rakott magos, magányos Hegy.
(Új Zarathustra)

Itt, ezen a ponton Sinkó Ervin költészete még egy általános érvényű, majdnem minden akkor induló fiatal költőnek a közérzetében jelenlevő érzés- és gondolatvilág, képzetkör részleteit megszólaltató költészet. Éppen ezért nem is önmagában érdekes, hanem következményeiben: a kollektív költészettel való gazdálkodásával, formakultúrája további alakulásával. Mindenkire hasonlít egy kicsit, aki ezekben az években-évtizedekben verset ír: egy költészeti közkinccsel dolgozik mind a verstartalmak, mind pedig a versformák vonatkozásában, s ez jellemzi majd a tízes évek második felében is.

„Saját” formája később sem lesz, a majd versvilágát meghatározó érzésköreinek első megfogalmazásait ellenben már az *Éjszakák és hajnalok* verseiben felfedezhetjük. Az életidegenség kérdése már felkísért. Egyrészt az elvagyódás, a babitsi „messze... messze...” motívumának a megszólaltatása révén („Boldogok, akik vonatra ülnek, és vitetnek messzi, új világokba...” Távoli partok), másrészt az „ember vándor” gondolatának megfogalmazásával:

Ó, emberek, ó, zajos, zúgó, sok milliónyi ember!
Túl határokon, országokon át
egy vándor bolyong imbolygón köztetek...

S tovább:

Örök magányos, örök otthontalan,
otthont kutat, otthonra vágy szegény...
örök magányos, örök otthontalan
és fején fájón ömlik szét titkos, szent, messzi fény...
(Izen a vándor)

Egy másik vers koordináta-rendszerében ugyanez a gondolat — ismét előre mutató módon — a testvértelen testvér képzetben szólal meg:

... Milljónyi testvér és mind testvértelen,
s csapdosnak, hullnak vergődven véresen.
(Testvértelen testvérek)

Ez a gondolat futja be a szerelmi érzést is: „Két élet, köztük annyi határ...” Örök hangzású, kis ütemek, s évek múltán kapnak nagyobb szerepet Sinkó költészetében.

A költő valósága csupán annyiban költői valóság is, hogy a kamaszkori mutálását éppen elhagyó fiatalember nagyrahivatottsága tudatában kér bebocsáttatást az irodalomba, s a versben emlegetett „titkos, szent, messzi fényt” ott tudja a feje felett, mint a szentek, elhivatottak, messiások. A különbözni és a kitűnni akarásnak a szándékával kapaszkodik tehát a modernnek, korszerűnek tudott és hitt embereszménybe, ami valójában inkább jellemezte a századforduló időszakát, mint a tízes éveket, hiszen Ady is kitört belőle mind az életfelfogás, világlátás, mind az „irodalom” síkján. Sinkó szemében, az *Éjszakák és hajnalok* verseinek bizonyossága szerint, a vers a különösen, a hétköznapitól eltérő módon való élésnek — amelyet egyfajta dandyzmus is jellemez — volt a lehetősége, s benne a „felsőbbrendű ember” első alakítását is észre kell vennünk, aki örömben és bánatban egyaránt hedonistaként tobzódik, anélkül, hogy megismerte volna az igazi örömet a mámorát és a lelket felsebzó bánatnak a fájalmát. Az „Életről” énekel — hazátlan királyfinak, idegennek, rabnak nevezve magát első kötete bevezető versében —, de szüntelenül az „irodalomról” beszél. Éppen ezért nincs is nyoma a versekben közvetlen emberi valóságának (beleértve természetesen a „lelki” valóságokat is), annak pedig, hogy a szabadkai Munkásotthon is „otthona” volt, semmi jele sincs. A világháborút is majd csak egy 1918-ban megjelent

versének két sora idézi meg: „Ürült ólak, emberre fájo asszony, erős földszagok, otthon, komák, melegség...” (1916-ban). Énjébe zártan írja „nyugatos” verseit, majd bordalait, abban a hitben, hogy megtalálta a „teljesen a tartalomból kinőtt formát” a Chori Mysticiben (Bosnyák István naplóidézete alapján), pedig csak György Mátyással versenyezve, s írja majd Kassák Lajos folyóiratába, a Mába, most már „maista” verseit a szerkesztő ízléséhez alkalmazkodó módon. „Kassákos” koordináta-rendszerbe teszi tehát át, ami még pár esztendővel azelőtt foglalkoztatta, de 1918-ban is időszerű volt számára. Az „új templom” oltára, amelyen akkor mutatja be első áldozatát, még mindig Zarathustra oltára, miként azt a „Relief egy új templom oltárára” című verse sejteti.

Valójában az Ady-élmény sem tudta felszabadítani énje bilincseiből. Adyra való kései emlékezései rendre a nagy költő döntő hatásáról vallanak. „Hogy írni nem hazug szép játék, hanem véresen komoly küzdelem a hazugság ellen, hogy a művészet az élet és az ember legbensőbb, sűrített és legmerészebb igazságát nemcsak adhatja, hanem kell, hogy adja, s hogy az írás győzelem lehet a némaságon és a magányon — erre a csodálatos, felszabadító, döntő megismerésre az Ady Endre verseivel való találkozás élménye nyitotta ki a szememet. A vers már nem volt ártalmatlan csengő-bongó dalocska vagy afféle pohánköszöntő, amint csak hivatalos hazafias ünnepélyeken szavaltak, a vers itt maga az élet volt, a lázadás, amely betört az „irodalomba”, s nemcsak az irodalomba, s nemcsak a tizennégy éves tacsó életébe, aki voltam. Ez volt az az élmény, mely intellektuálisan elevenné tett. Versekk vezettek Dosztojevszkij, Marx, Nietzsche megértéséhez, és vissza magányos magamhoz, akinek számára a szépség egyet jelentett a honvággyal egy igazabb, emberibb valóság után.” (Ady Endre adta. 7 Nap. 1957. VII. 7.) Idézetünkben is kitetszik: Sinkó a némaságot és a magányt emlegetve, tulajdonképpen individualizmusát vonhatta maga körül

még szorosabbra az Ady-versekkel való szüntelen barátkozás hatása alatt, s már-már a kamaszként az irodalomból kiszűrt „szerepét” látjuk megcsontosodni a „maista” versei és *A fájdalmas Isten* költeményeinek keletkezése közötti időszakban. Hadd hivatkozzunk az *Optimisták* Bárti Józsiájára, aki a kérdéses időben „Nietzsche és a buddhizmus között ingadozott, s közben egyik napon misztikus, másikon expresszionista forradalmi verseket írt”, hogy kitessék, a korai Sinkó-versekből üzenő individualizmus tovább munkált, s a lélek megváltásának a gondolatába kapaszkodva érte el a költő a krisztianizmus partját a húszas évek első felében ez pedig ismét a „magányos magam” kérdésköréhez láncolta. Sinkó későbbi és kései Ady-idézetei különben rögzítik a verseknek azt a körét is, amely fiatal lelkeségét megragadta. Ezeknek az idézetnek egy része minden bizonnyal tízes évekbeli öröksége: az emberi létezés fájdalmáról beszélnek ezek az Ady-versek, elsősorban a háború ideje alatt írottak. Mi több: éppen ezek a versek voltak azok, amelyek a sinkói individualizmusnak a vigaszt is kínálták az „emberiséggel való heroikus szolidaritás” lehetőségének az illúziójával. Idézi majd a „Szemben a bíróval” című írásában is az ilyen Ady-sort, melyben szerinte „nemzeteken és osztályokon túl fájva, ember szólal meg”: „Kinek a sors, az élet, évek és napok Szívének gyökeréig fájnak...” Az *Optimistákban* pedig idézi a maga szempontjából talán legjellemzőbb Ady-versszakot:

Mert jaj nekem: Múltért a Jövőért
 Vagyok kárhozott, bűnös ember,
 Vig, ép, kacagó unokák,
 Jövő ember-örökösök,
 Legyetek hozzám kegyelemmel.

S tovább:

Mert üdv nekem: szomorú létem
Az Idő óramutatója...

A fájdalmas Isten című kötete verseinek megértése és értelmezése szempontjából jelentős tehát az Ady-hatások kérdése a Nietzsche- és Dosztojevszkij-hatásokkal egyetemben. Ezek mind a hússzas évek elején törnek fel, annak bizonyosságául, hogy Sinkónak maradéktalanul sikerült átmentenie a forradalmak időszaka majd krízisük és az ellenforradalom örvényei felett a tizes évek második felében kapott hatások nyomán kialakított világképét, sajátos színezetű individualizmusának teljességét, s még akkor is ragaszkodott hozzá, amikor társtalan maradt, legfeljebb Lesznai Anna költészete kísérte tovább. Individualizmusa, amely a krisztianizmus alakját öltötte, nem a külön sajátja volt ugyanis, de mintegy rámaradt: akkor vállalta, mikor a többiek, elsősorban közvetlen mesterei éppen elhagyni készültek. Így maradt Sinkóra egy, a forradalmak előtti években időszerű, mi több: termékenynek mutakozó individualizmus a forradalmak utáni időszakban — egy jellegzetesen „háborús” etika a háború utánra. Sinkó költészetének kilombosodása szempontjából tehát nem mellékes ennek figyelembe vétele sem, különösen azért, mert krisztianista költészete Balázs Béla és Lesznai Anna lirája, Lukács Györgynek és Balázs Bélának „ideológiája” (a Vasárnapi Társaságban), Révai József körének felfogása (a budapesti Szovjetházban) televényéből nőtt ki, s abból is táplálkozva indázott a magasba költőnk egyéni, személyes hajlamaival összhangban.

2.

And Endre, Nietzsche, Dosztojevszkij neve áll a Sinkó költői „élete” felett ragyogó csillagképben, az évtized

végén azonban már Balázs Béláé, Lesznai Annáé s Lukács Györgyé is ott van, az ő hatásuk teremt „rendet” az olvasmányoknak abban az „egyvelegében”, amely az ifjú Sinkót kísérte Szabadkán, s amellyel Pestre érkezett, és segít a formálódó egyéniség alakulásában is. A tízes évek második felében a Vasárnapi Társaság ülésein hangosan gondolkodók és vitatkozók szavai, elméletei adják meg Sinkó énjének is a további irányt azzal, hogy megerősítik az „individuális etika” jogosságába, üdvözítő voltába vetett hitét, alapvetően az önmaga fontosságáról alkotott egészen fiatalkori elvárásai szellemében, amellyel Szabadkán tüntetett. „És végre is nincs egyéb, mint az én életem...” — hangzott Balázs Béla tanítása, hogy még évekig kísérje Sinkó gondolkodását, költői „viselkedését”, s képezze alapját sajátos krisztianista lírájának is. A művészi létezés mint az adott körülmények között az egyetlen létezési forma lehetőségére ezekben az években, hónapokban ismer, bár már Szabadkán találkozik vele az *Éjszakák és hajnalok* verseit írva, s Ady költeményeit olvasva. Nála is, mint Balázs Bélánál, ez a felfogás narcisztikus vonásokat kap, a művész a másik emberben a maga szavainak meghallgatóját látja, és meghallgattatását várja tőle, éppen ezért a gyónó és vallomástevő szempontjából bír fontossággal, nyilván szoros összefüggésben a naplóírói szenvedéllyel és igénnyel, hiszen ebben is vannak elementárisan narcisztikus vonások. Nem véletlenül lesz Dosztojevskij regényvilága az évtized derekán fő olvasmánya ennek a körnek, s nem véletlenül teszi meg Sinkó az utat Adytól Dosztojevskijig. Lukács György ekkoriban tervezi nagy Dosztojevskij-könyvét, melynek *A regény elmélete* csak része lett volna. Balázs Béla pedig ekkoriban hirdeti Dosztojevskij nyomán, hogy „minden egyes ember szükségszerű minden más ember karaktere számára”, miként azt Lukács György megfogalmazta. Az ember „testvér” voltának hite gyökerezik Sinkónál is az ilyen Dosztojevskii-értelmezésben, ennek a húszas években kinyílt virágait majd a

korszak krisztianista expresszionizmusa is színezi, amelyben a „jóság-etika” vallása képezi az egyetlen lehetséges utat a másik emberhez, minthogy a jóság pillanata az azonosulás pillanata is. A maguk nárcizmusát szenvedők és nehezen viselők próbálnak e gondolat melengetésével kitörni önkörükből a Vasárnapi Társaság megbeszélésein is, alakítgatják a maguk „privát vallását”, s nevezik Lukács György szavaival „lelki szegénységnek”. („Lelki szegénység — ez annyi, mint felszabadulni saját pszichológiai determináltságunk alól, hogy kiszolgáltatassuk magunkat azoknak a metafizikai és metapszichikai szükségszerűségeknek, amelyek mélyebben sajátjaink...” Lukács György: A lelki szegénységről.) Céljuk a megváltás — nárcizmusuk terhétől is, mind a „mű”, mind az „élet” viszonyában. Véletlen-e, hogy az ilyen lírikusnak — miként azt a Balázs Béla-értelmezők nevezik — a „tisztá bensőség” az egyetlen igazi mozgási területe, s hogy ezt őrzi majd Balázs Béla, s védi *A fájdalommal Istent* verseit írva Sinkó Ervin. Esztétikum és ezotéria fonódik tehát össze Sinkó Ervin szemléletében a Vasárnapi Társasággal való ismerkedése időszakában, s a tízes évek végén ennek nemcsak kétségtelen progresszivitásával, de tehertételével is érkezik a forradalmas időbe.

Tehertételük az individualizmusuk, amely az „egy” ember világtörténeti jelentősége kérdéseként vetül tudatukban, s olyan dilemmákat szül, amelyek egyeseket, köztük Sinkó Ervint leginkább, még akkor is kísérik, amikor fölvetésük időszerűsége már elmúlt. Nem az első világháború, hanem a végjátéka, a forradalmak időszaka vetette fel a Vasárnapi Iskola tagjaiban az emberölés és vele a bűn problematikáját, végeredményben a forradalmi cselekvés kérdését. Kassák Lajos és köre a „forradalmasított ember” ellenében a „forradalmasult ember” eszményét képviseli, Lukács György sokáig azt vallotta, hogy „Magyarországon a forradalom csak lelkiállapot. . . csak lelkiállapot, csak vágyódás. . .” — ahogy az *Esztétikai kultúra* lapjain megfogalmazta,

hogy még a proletárdiktatúra előtt írt „Taktika és etika” című művében is felkísértsen az emberkérdés: „Tehát mindenki, aki a jelen pillanatban a kommunizmus mellett dönt, etikailag kötelezve van minden emberéletért, mely az érte vívott harcban elpusztul, olyan egyéni felelősséget viselni, mintha ő ölte volna meg valamenynyit...” Balázs Béla pedig a Vasárnapi Társaság beszélgetései kapcsán a forradalomról naplójában a következőket írta: „Új probléma: forradalomban részt vennék-e. Nem vennék részt. Nem az én életmunkám. (A lélek forradalmában részt vennék.) De mégis van szituáció-kényszerűség. Nem jönnék haza Amerikából harcolni. De ha véletlenül a barikádon érne a harc, nem szaladnék el többé... Még valamit kell tenni. Egy erkölcsi arisztokráciát kell gyűjteni és szervezni magam köré. Az erkölcsi érzékenységnek egy niveau-ját, intranzingens gögjét, exkluzivitását egy kis táborban létrehozni, hogy abból egy jelszó, egy program születhessék. A morális forradalmat kell előkészíteni, melyre nagyobb szükség van, mint minden szociális forradalomra...”

A fentebb jelzett kérdéskörnek a nyomatókát kétségtelenül Lukács György „Taktika és etika” című írása adta, amely a vasárnaposok „etikai öneszméletébe” Hebbel Juditjának „utólérhetetlen szépségű szavaival” avatkozott: „És ha Isten közém és a nekem rendelt tett közé a bűnt helyezte volna — ki vagyok én, hogy ez alól magamat kivonhatnám?” A kérdést Lukács György tette fel, aki maga is végigjárta az individualizmusnak a stációját, a feleletet ellenben már a forradalom eseményei várták, s mint feltételezhető volt, az „etikai öneszméletbe” kapaszkodók rendre tragikus konfliktusok szorításában találták magukat. A maguk üdvösségének lehetőségét labolgatták, közben látniuk kellett: „lehetetlen úgy cselekedni, hogy bűnt ne kövessünk el...” Minthogy megkerülni nem tudták, felmerült a kiút kérdése is: „még ha két bűn között kell is választanunk, akkor is van még mértéke a helyes és a nem-helyes cselekvésnek. Ez a mérték: az áldozat...” Áldozathozataluk szempont-

ja pedig az ember énje: feláldozni az alacsonyabb rendű ért kell, hogy a magasabb rendű tisztán, büntetlenül megmaradjon. Nem kétséges, „az entellektüel morális idealizmusáról” van szó, amelyet Révai József egykori etikai nézeteivel kapcsolatban emleget a kutatás (Lengyel András), s amely Sinkó Ervint talán még jobban jellemzi, mint akkori barátját, a Szovjetházban beszélgetőtársát, Révai Józsefét, annál is inkább, mert gyanítható, Dosztojevszkij kultuszát, amelyet Sinkó Balázs Béláék körében ismert meg alaposabban, mintegy bevitte a budapesti Szovjetházba, s ekkor találkozhatott a krisztianus Sinkó és a krisztianus Révai József is. A forradalmár — ebben az interpretációban — a Júdás: „Mi kommunisták olyanok vagyunk, mint Júdás — fogalmazza meg Lengyel József a krisztianizmust tagadva. — A mi véres munkánk, hogy Krisztust megfeszítik. De ez a bűnös munka egyben a mi nagy hivatásunk is, Krisztus csak kínhalálban lesz Istenné, ami szükséges ahhoz, hogy megválthassa a világot. Szóval, mi kommunisták magunkra vesszük a világ vétkeit a világ megváltása érdekében...” (Visszhangozza is majd költőnk a „szent Júdás-áldozat” képzetét alig pár esztendővel később!) Sinkó ugyanebben az időben a „krisztusi testvériséget” hirdeti: „A burzsoázia iránti gyűlöletben egyesült proletariátusnak szolidaritásába át kell vezetni az egymás közti krisztusi koncepciójú testvériséget...” (Sinkó Ervin tervezete a Munkásképző kulturális előadásairól). S prédikálja a krisztianus tanokat 1919. május 18-án Kecskeméten, hol a „harag és szeretet orkános kitörésével kiáltja az aljas bujtogatók felé: bajtársak, testvérek vagyunk”: „Felséges öröm, testvérek! Jön a mi világunk, jönnie kell a mi világunknak, harcon, halálon keresztül az igaz keresztény világnak. Harci szó ajkunkon, fegyver a kezünkben és a szívünkben a szeretet és a minden dolgozó ember átölelésének a vágya. Krisztus neve ritkán hangzik szánkából, de mi akarjuk a Krisztus világát...”

A *fájdalmas Isten* verseinek tanúsága szerint Sinkó Ervin maradt legtovább hű az egyéniség, a „túlbecsült szubjektum” pozícióihoz. Kitartott krisztianizmussá vált individualizmusa mellett, amikor tanítómesterei — köztük elsősorban Lukács György — régen túlhaladták, s amikor már „testvére”, Révai József is szakított „messianizmusával”, mi több: verseskönyvvé változtatta, mint-hogy ebben az eszme- és viselkedérendszerben a „bensőség” lírikusa termékeny televényre talált. Az „etikai individualizmus” a krisztianizmusban természetes és „végső” formáját találta meg, éppen ezért tudta Sinkó megőrizni tízes évekbeli szellemi örökségének a lényegét, aminek mintegy feltétele volt, hogy nem mond le individuális etikájáról. A kérdés jobb megértése érdekében hadd idézzük ismét Balázs Béla naplóját, most egyik 1920-as bejegyzését: „A másik probléma: az individuális etika (Kierkegaard), a mi eddigi fejlődési vonalunk, vitt minket oda, hogy átadjuk magunkat egy mozgalomnak, mely ezt az individuális etikát kizárja. Két fejlődési vonalról van szó az emberiségben. Az osztályok evolúciója és az egyéni léleké, egymástól teljesen külön-külön utakon is járhatnak és egymást keresztezték bennünk. De kettő maradt. Ha mi lemondunk az etikáról, ez lesz a »logikusabb« cselekedetünk ebben az esetben. Van-e szintézis a jövőben? Hiszem.”

Nem oldódott meg tehát Sinkóban, költői énjében pedig legkevésbé, a Balázs-napló élesen megfogalmazta ellentmondás. Végeredményben időszerűnek érezte a problémát, amely ott lapult Lukács Györgyék gondolkodásának mélyén a tízes években: az „élet” és a „lélek” ellentmondásában, a „szubjektum” és „objektum” közötti disszonanciákban, amelyeket csak a „jó ember” oldhat fel, aki megszerezte a másik emberrel való azonosulás kegyelmét, mint Szent Ferenc, mint annyi Dosztojevszkij-hős. S mint hitte magáról a költő Sinkó Ervin, akinek érzelmi-gondolati útja szabadkai fellépésétől *A fájdalmas Isten* verseinek megírásáig, ha nem is egyenes vonalú, de mindenképpen következetes volt

— jellegzetes epigonizmusának ez adja *eredeti* vonásait, s végső fokon sajátos értékét is lírájának, melynek az individuális etika képezte talaját.

3.

Ha csak külsőségek alapján ítélnénk, érthetetlenül kellene megállnunk Sinkó Ervínnek az 1920-as évek elején kibontakozó költészete előtt. Kecskemét volt városparancsnoka, a forradalom katonatisztje éppen hogy megérkezett Bécsbe, emigrációba, de amikor költőként megszólal, mintha egy ferencrendi baráttal kelne versenyre Altató című, 1921 karácsonyán megjelent versében:

Szép az angyal, álmod várja,
ajtónál áll, fény a szárnya,
azt üzeni, hunyd le szemed,
engedd szépen kicsiny kezed,
akkor bejön, Isten küldte:
jó-e még a kis testvérke?
Kis testvérke, aludj.

Jó kis testvér, sok az angyal,
szárnyuk földtől nehéz bajjal,
tied könnyű, még tud szállni,
álom karján hazajárni,
ott van az ég, ahol te vagy,
el ne felejts, ha leszel nagy.
Kicsi vagy még, aludj.

Huny a gyertya, csillag lobban,
jön az angyal, kulcs se koppan,
föled hajol, szemem csókol,
megsimogat, ringat, bókol,
ne nyisd szemed, ne nézd, hol van,
angyalt álom lát legjobban.
Aludj, édes, aludj.

A misztika hímes rétvjére azonban nem véletlenül tévedt. Láttuk, „krisztianizmusának” már a tízes évek második felében megvolt a szellemi hátttere, s adva voltak lelki föltételei is, 1919-ben pedig gyakorlati leckéin is átesett, s ezáltal „lelki” integritását is átmenthette az emigrációs esztendőkbe, habár az énjébe zárkózottnak nem adatott meg a lelki testvériesülés kollektív élménye. Egy magára maradt individualizmus dédelgette tehát illúzióit, s mert nem tudott a valóságban beszélgető társra találni, szólítani kezdte a bibliai Istent, inkább misztikus képzeteiben, mint metafizikai „valóságában”. Természetesen nem csupán Ady Endre isten-élménye visszhangzik Sinkó húszas évekbeli költői megnyilatkozásaiban, hanem a német misztikusoké is: végigjárta az utat, amelyen ifjúként Novalist olvasva elindult. Lukács Györgyék után nyilvánvalóan ő is elmerült Eckhart mester tanításaiban, különösképpen, hogy az az „unio mystica”, amelyről az beszélt, Sinkónak vágyott élménye volt, s úgy tetszhetett, annak az individualizmusnak az éhségét (ez pedig álcázott világ utáni éhség volt!) táplálja, amely énjét, a költőt is jellemzi. Amikor verset ír azokban az esztendőkben, egy jellegzetes eksztatikus költői állapotról vall, s ennek édes emléke még sokáig kíséri, szerelmi költészetének „földi” színeiben pedig szinte mindvégig megőrződik „Hogy isten megszülessék a lélekben, s a lélek megszülessék istenben” — Eckhart szerint ez a világteremtés célja, merüljön csak el az ember a maga lelkében, előbb-utóbb elkövetkezik az a pillanat, az az elragadtatott állapot, amikor az istennel való egyesülés lejátszódik (Halász Előd). Meg kellett csak Sören Kierkegaard tanításaival toldania a német misztikusokét, hogy individuális énjéről alkotott felfogása jogosságáról meggyőződjen, hiszen, miként a Kierkegaard-értelmezők mondják, nála a magába záruló, a felfokozott intenzitású énről van szó, amely a világtól elzárja magát, az ének elég önmaga, Istennel társalog, mert csak magával s magáról tud beszélni. „Az ember belső, pszichi-

kai jellegű létezésének” gondolata a tárgyi, fizikai-biológiai vagy társadalmi jellegű valósága ellenében tehát Sinkó költészetének a mélyrétegét képezi, s „felsőbbrendűségéből” alkotott nézetét is igazolja. „Az istennel egyesült ember” felsőbbrendűsége ez, amely a bibliai „kiválasztottság” gondolatával is szívesen kacérkodik. Hiszen Eckhart mester tanította, hogy — mint Halász Előd írja — „az istennel egyesült ember fölötte áll mindenféle egyházi ritusnak, sőt magának az egyháznak is”. Nem nehéz felfedezni politikai gondolkodásában sem a fentebb vázoltnak a reflexét, a disszidens viselkedésforma megkívánásának a jelét. Hogy a sinkói emigráns-szituáció szálai is hozzá kötődnek, egészen nyilvánvaló. Ilyenfajta emigráns volt ő a tízes években is, és szinte mellékes tényezőnek teszik, hogy 1919 után emberi-fizikai mivoltában is emigránssá vált, (ezzel magyarázhatjuk húszéves helyváltozásainak életrajzi tényeit is: amilyen mértékben a világot okolhatjuk, olyan mértékben Sinkónak a lelki világhoz való viszonyulását is), a közösség tudatával és élményével pedig sokáig nem tudott mit kezdeni. Vallhatta tehát gondolkodásában egyik mesterével, Kierkegaard-ral: „Az általános emberi úi. nem fantom, hanem minden ember az, vagyis minden ember számára megvan az az út, amelyen haladva általános emberré válhat.” (Idézi Suki Béla az új magyar Kierkegaard-kiadás bevezetőjében.) A valóságos emberi viszonyok közötti „út” helyett adott volt a „lelki” és az érzelmi út, s még 1938-ban is ilyen értelemben idézhette Montaigne-t: „A világon az a legnagyobb dolog, ha tudunk egyedül lenni...” A „szent önösség” miszticizmusának a lírája szólalt meg tehát Sinkó Ervin költészetében a húszas években, s kapott előbb formát. A *fájdalmas Istenben*, majd a *Testvér* verseiben szerveződött rendszerré. Analógiaként hadd idézzük a XIII. század Mechtild van Magdeburgot, a német misztikust, aki „A bűnös imája” című versében írja:

Gondold meg, mint tudod becézni
a tiszta lelket öleden.
Vidd végbe hát, vidd rajtam végbe tüstént, —
osztályosod én legyek egyedül.
Ejh, vonj hozzád, én Uram
és tiszta leszek s fényes én;
de ha magamra hagysz magammal,
elborít a sötétség és a bánat.

(Rónay György fordítása)

A „világ” Sinkó költői világképében, tehát költői énje számára csupán általánosságban létezik. Sajátos paradoxona ez akkori krisztianus költészetének, hiszen valójában az én egészen problematikus jellegéről volt szó, s ennek megértésén dolgozott Lukács György vezetésével a Vasárnapi Társaság is a tízes években, majd találta meg a szocialista forradalom világot megváltoztató szándékában a megoldás kulcsát. Sinkónál a „világ” látszik problematikusnak, s az egyetlen bizonyosságot az én jelenti. A megváltoztatás kategóriáját ezért szorítja háttérbe a megváltásé. Az „én és világ” hagyományos költői relációival sem lehet mit kezdeni e költészet értelmezésekor, a kettő között olyan éles s merev a határvonal. A költő az „én” biztosnak vélt fedezékéből figyelmeztet a „világot”:

bizony tél és éj és kín van

Vigyázzunk, a földet megvette a hideg,
és a virágok alatt a sok sírtól nehéz.

(Kis hűgom, ez erdő)

vagy:

Istenem,
az eső esik,
föld alatt sok halott fekszik...

(Istenem)

A „világ”, miként *A fájdalmas Isten* verseiből kitetszik, apokaliptikus vonásokat mutató s félelmetes. „A tenger, mint véres moslék már-már előnti... a földet”, „mert a nagy vizet medréből kiszorítják a holtak” (Jajszóval köszöntlek), s ha hasonlítania kell, akkor ilyen képet talál: „mint pestissel rémlésbe tiport város” (Fakó lángként). Kozmikus látomásában is hasonlóképpen gondolkodik, mondván, „vacognak a csillagok a készülő temetéstől” (Jajszóval köszöntlek). Legteljesebben talán az „Árvák imája” című versében fogalmazza meg világ-élményét:

Jó Isten...
nézz ránk, mert szívünk borzad az éjre.
Mert börtön van és dúló táborok.

Mostoha föld, bujdosó gyermekek,
sokat sírunk, árva sok testvérke...

Mostohának mondta fentebbi versében, e korszaka talán legszebb költeményében pedig gazdátlannak nevezi, (A gazdátlan világ), hogy a „Vigasz a börtönből” címűben feltegye a kérdést: „ez a világ kinek a világa?” Nyilvánvalóan az emberé, a társadalomé, hiszen a természettel költészete szüntelenül kommunikál majd. Az ember világa nem isten világa ebben a sinkói felfogásban. „Isten világán minden szabad, tárva a kapu és nincs lakat...” (Isten világán). Adva van az unio mysticában istennel találkozó, kivételes ember, s van az „istentől” kiűrtett emberi univerzum, az isten kötényéből kihullott, melynek „megváltása” tulajdonképpen nem más, mint a világot ismét visszahelyezni isten ölébe:

és Urad hiába szív állhatatos szomjjal,
ha nem testvérül lelkedzett testvérben áll meg rohanatod
s testvérben teljesüljön erősen gyökerezve
lombbal gyümölcsül sudaron nem emeled a világot
ölebe néki, ki vágyott
kergető, rejtező, világos Istenedbe...

(Lássad, ha fordulnál)

Egyel több oka van tehát bensőségébe zárkózni, s így keresni kapcsolatot más embertestvérrel, ki az istennel való találkozást ugyancsak megélte. Nem „világon” alapuló lesz tehát Sinkó húszas évekbeli költészete. Gazdagsága, változatainak sokasága sem bontakozik ki, mint Ady istenverseiben látható. hanem megmarad két általános konstataciónál. Az egyik szerint „nagy és félelmes, elsodró” a világ, ilyen az élet és a halál is, s kérdezi, „édesem, van-e, aki hazatalál”, hiszen „teste, lelke árva bús virág” (A testvér sírjánál). A másik a világ ellenében az isteni állandóság látványát állítja elő:

Vérbe gyúlnak e földi házak,
vérbe fullad, ki jobbért lázad.

Te állsz fehéren, Jézus

(Az erős Jézus)

Költői viszonyulásának képét viszont az „Ó, én bűnöm” című versében találjuk:

és a szemem, mint megfagyott patak
csak tükrözi, hogy béna fenn a Nap...

Sinkó Ervin világlátásának költészeti következményei nyilvánvalóan produktívabbak voltak, mint a gyakorlatiak, magánéletbeliek és a társadalmi praxis szempontjából értékelhetők. A magába merült és magával elfoglalt én — e szituációkból következő — passzivitása meghatározott jellegű és „tartalmú” költészetet hozhatott létre, s vele egy krisztianus esztétikát is, amelynek fő

ismérve a kiapadhatatlannak látszó zsoldáros dicséret, melyet a „benső élet” sugárzása bocsájt ki magából a testetlenné vált „lélek” vallomásaként. Ha nem is lehet minden vers az istennel találkozás elragadtatott pillanatának a kifejezése, az azt sóvárgó vágy kifejezésévé már gyakrabban válhat, és legsikerültebb darabjai az ilyen költészetnek — a fentiekből egyenesen következő módon — sajátosan önelvű-öncélú kifejezési formát mutatnak — a „krisztianista” versét, amelynek ősképe Balázs Béla tízes évekbeli szecessziós népi dalköltészetében lelhetjük meg, Sinkó Ervinnak is mértéket jelentő mintáit pedig részben Ady Endre istenes énekei és Lesznai Anna „litániái” adják. Mintha Kierkegaard ismétlés-kategóriája öltene ezekben a versekben „költői” alakot: a létezés bizonyossága az istennel való közvetlen kapcsolatnak (vagy az erre irányuló vágynak) meg-megújuló kiéneklése az egyes pillanatok (de az egyes verseket is) kontinuitás-benyomássá változtatja, mint az egyes filmkockákat a mozgóképmozgássá, a mozdulatlanság-pillanatok folyamatosságá. A vers lehet tehát jobb vagy rosszabb, sikerült vagy kevésbé megvalósult, a kimondás kontinuitásának a lényege megőrződött az ismétlődés révén. Nem véletlenül vannak tehát Sinkó krisztianus költészetének valójában csak ciklusai. Istenélményét egy versben megfogalmazni nem tudta. S éppen a fent elmondottakkal kapcsolatban kell a Sinkóban szüntelenül dolgozó aktív versigényt is emlegetni. Ezzel közelíti ezt a misztikai ihletet az esztétikai szférához: a szó a sinkói lelkiségnek végletes individualizmusában tulajdonképpen létezésformája is. A költő „van”, mert ír, verset költ, s csak a húszas évek második felében és a harmincas években társul a költeményhez az esszé műfaja, s ebben mondja majd tovább a húszas évek költészetében megénekelte gondolatait.

Bátran beszélhetünk tehát Sinkó istenes verseinek „szent” monotóniájáról, s a vele szorosan összetartozó szentimentalizmusáról is. Versek sora, *A fájdalmas Isten* című kötetének majdnem minden darabja hirdeti:

Isten, szeretlek, szánlak és áldlak
ó, szép, szép nagyon, az ég,
s a föld nem...
(Ínségünk inségese)

vagy:

Te tudod, lét, halál Tiéd,
mi halunk, s él a messzi ég...
(Őszi hulló levelektől hallottam)

vagy:

Dicsértessék a Te véred,
dicsértessék, aki Véled
osztozik kereszten...
(Dicsértessék a Te véred)

illetve:

Te kezed tette kezét méltatlan tenyerembe,
s én kérek, kérek, Istenem, kegyelmet...
(Imám Fehér születése napján)

s kéri:

fázzon a föld, míg szívüinktől nem lesz izzó
s tüzétől nem olvad földre az ég!

ó, lélek, higgy, ha fájsz, s futsz meztelen...
(Kiáltás a hullámok fölött)

majd a Jézus-motívumot szólaltatja meg:

Ó, jó Jézus, Te, csak Te vagy jó,
de rossz voltunk mirajtunk is sajtó...
(Karácsonyi könnyörgés)

„Küszöbön az Isten” (Új vitézi ének) tehát ebben a költészetben, s a költő énjéhez szólva joggal írhatta: „Isten szomorú szívébe beleírtad magad...” (Mégis ha kérned), anélkül, hogy egyetemes érvényt tudott volna szerezni ennek az istenélménynek. A versek esztétikai megfogalmazása jelzi, hogy a költő számára fontosabb volt a vallomás lehetősége, mint a kifejezése. Ahol azonban áttöri a kifejezés erejével a magánérdekűségnek a korlátait, az imádság költőiségével és naiv bájával le tudja győzni adott s egészen problematikus pillanatot is. Mint a „Csendes esti imádság” következő szakaszában:

Fázott szívem hívón vallja,
él égben mindünknek atyja,
szédülőknek ott a sarka,
esőknek tenyerét tartja,
merülőknek ő a partja,
s nincs bánatja, nincs haragja...

Mi több, Ady istenes költészetének az emlékét is el tudja homályosítani, bár Németh Andor megállapítása szerint Sinkó „ahol igazán patetikus és emelkedett, tisztára Ady hangján szólal meg”. Egy jellegzetes szentimentalizmus nyomatékai és egy „síró Isten-vágy” barokkos-litániás felhangjai vannak együtt ezekben a Sinkó-versekben. Mert az imádság-vers, a lélek mélyéről feltörő, a költő ezt törekedett megírni, a XX. században már ritka adomány, György Mátyás szavaival az „elidegenedett Isten visszaigézése” kivételes pillanatokban lehetséges csupán. Különösen, hogy Sinkó Istenképzete intellektuális „ráfogás” elsősorban, ráció szülte irracionalizmus. A vers problematikus voltáról is szó van tehát *A fájdalmas Isten* verseiben, egészen kierkegaard-i felfogást mutatóan a következő részletben:

Ki rám örök hennyó sorsát méri,
éneklo köntöst százat szöttem néki,
és szövök, szöttesem kezem újra tépi,
szövök és tépek, szövök és tépek,
de tart a vétek,
s nem lepke a lélek,
ó, szörnyü vérdíj, véren vert ének!

Csomók Ura, a kint te nem nézed?
Csak nézed és cseléded nem segéled?
(Be nem telik)

Ugyanez a vershez való közeledés figyelhető meg a szerelmet kiéneklő költeményeiben is. „Éneklek szerelmet, Istent, lelket s mind a hármát lángjában kemen-cének...” — mondja (Harangok tűzvésze), mintegy jelezve, hogy a húszas évek elején melyek azok a gondolati pontok, amelyek köré a vers-rácsok felépülnek. Ha az azonosulási vágy Isten-verseinek egyik fő hajtóerejét képezte, a szerelmes versekben további konkretizálódását figyelhetjük meg. Az „unio mystica”, ami végső célja lehetett e verseknek, csak vágy maradt gondolati és költészeti szempontból egyaránt. Mondta ugyan verseiben hogy „megfeszítettél, megfeszítettünk, egy a testünk, együtt feszültünk” (Szegény sárkány), s imádkozta is a „Fakó lángként” című versében („Ó, vedd kezébe, cseréld ki szívem, temesd, s támadjon fel a szívedben...”), érzelmi-költői realitásként csupán szerelmes verseiben tudta meggyőző módon vallani:

hogyan én te vagyok:

földem, hazám, otthonom, hol is én hontalan vagyok...
(Téged ezer arcán)

A versben természetesen spiritualizálódik ez a szerelem, s lesz az „amor sanctus” kifejezése, mi több: az isteneszmével versenyző ihletköre, hiszen szerelmes verseiben a „földit” kellett égbe emelnie — amazokban

„Istent” lehozni a földre — azaz lelki sugallatokat kellett egy irracionális mozivásznonra vetítenie. A „másik” ember azonban a szerelmes versekben is sokszor pusztán elgondolás, mint amilyen az „isten” is a költemények egy másik körében. Ostromolja ő is a szerelem sorsintező hatalma problémáját, amit Lesznai Anna költészetében méltányolt, s keresi ő is „önmagát a szerelmet” (mint „önmagát az Istent” kereste!), annak az individuális különletnek a „kerítését”, amelyről a „Hozza hús szavadat” című versében beszél („mert mi két karjaink nem lesznek kerítés, de két egy szívünk lesz testvérnek terítés...”), áttörni azonban szerelmes versei zömében sem tudja a húszas évek első felében. Talán éppen azért, mert a versekben kifejeződő vágy feloldhatatlan ellentmondást dajkál. Fájhat tehát az individuális különlet (ez Sinkó kifejezése), sajoghat a szív, a szerelemben, melyben magát látja a költő, nem található vigasztalást: nem beteljesíteni, hanem beteljesülni akar. A Lesznai Anna költészetéről a hatvanas években írott tanulmányában beszél az individuum „ébredésének” a kérdéséről, s érinti a „mélyebb ébredést” is éppen a szerelmes versekkel kapcsolatban. Ebben a „mélyebb ébredésben” ugyanis az „én a nem-énben, a másikban, a kedves te valóságában talál rá a saját feloldódott, kedvese lététől értelmet és beteljesülést nyert önéletre”. A Lesznai Anna költészetéhez való szoros kötődése a húszas években lehetővé teszi, hogy e költészet interpretálását a maga költészete e verscsoportjára is érvényesnek tartsuk. Még ha Sinkónál csak költészeti vágy maradt, mit Lesznai Anna verseiben megvalósulásként méltat. „Ez semmiképp se az a platonikus szerelem, melynek a vágy, az úgyis mindig kielégíthetetlen a legfőbb és felmagasztalt tartalma. A szerelem itt a földi élet, az érzékelhető test szerelme, s ugyanakkor itt az érzések örömeiben szűnik meg a különlet, az én, mert akar és tud és mert kell neki maradéktalanul a nem-énnek, a kedvesnek szentelődnie... ebben a szerelmi lírában mindenütt jelen van valami abból a mély

megilletődöttségéből, amit vallásos megindultságnak, emberiesült imának lehetne nevezni...” Sinkó szerelmes versei egy részéből is kihallható ez a megilletődöttség — a hangvétel ünnepélyessége, amelynek vannak egészen Petrarcaig visszautaló zöngéi („Ó, Uram, én félem és áldom az éjt, a napot s a hajnalokat...” — Imám Fehér születése napján), az „áldott irgalom” állapotának panteizmust sugalló képvilága, a kifejezések emelkedett ódonsága, melyet a grammatikai szokatlanság is átsző, az áhítat, amely a középkori szerzetesekével rokon, vannak összetevői között. Ha egyszer elkészül a magyar ezoterikus líra antológiája, Lesznai Anna versei mellett Sinkóéi is helyet kapnak benne. Szerelmes verseinek sora hirdeti a hála és a köszönet szavait, mert mint írta, „halálmeztelen szívem szíved lakja”, s „arcom arcod”. Az „unio mystica” vágyott állapotához ezekben a versekben egészen közel került. „Jó élni, s jó lesz halni veled, borítsd rám szemed...” (Szomorúság szentje) — éneklí a szerelem dicséretét, s így összegez:

És köszönöm, hogy átragyogtad a szerelmet,
és köszönöm, hogy szárnyad hívón hordozott,
és köszönöm, hogy lettem látója új egeknek,
és köszönöm, hogy lelkünk lebegő lelkével
égbé szálló füsttel alázva áldozok...

(A két karom ma tékozlóan)

Az a költői magányosság, amely *A fájdalom* Istén verseiből üzent, a szerelmes versekben szólalt meg a legmeggyőzőbb módon, a testvér-versekben érzелgős versváltozatokat szült. Ezek is ráfogás-versek: egy magányosság keresi isten és az asszony után is az „archimedesi pontot”, ahol a másik ember szívében megvethetné lábát. Sajátos önössége természetesen fel-felkísért, ezekben a költeményekben is a maga számára keresi a megváltást. „Asztali köszöntő” című versében olvassuk: „Szívem falat étek, ha mellé térdelni s tudsz csókolni, testvér...”. Az „Éneklő angyalok” címűben pedig így énekel: „Test-

vér, édes testvér, bűnbánatba esvén, imádkozzál értem...” A testvér-képzet is alkalom tehát a vallomásra és a „maga szerelme” kinyilatkoztatására, költői gesztusa pedig a vezeklő és bűnbánóé. Mert a bűnösség állapotában tudja magát („Legjobb tettem is bűn...” — A lázadót elnyelte a cethal), s ahogy Isten-verseiben az eget ostromolta, most a pokol mélyébe merül, s vallja: „s ki ölni ment, a testvér, a bűnös, jaj, tudom, jobb, mint én...” (Szamária kútjánál), kiérdemelni vágyván a megváltást. Szélsőségeig is elmegy az alázat költői megénekelésében: emlegeti azt a boldog állapotot, amelyben a farkas testvére az őznek, s imádkozik a gyilkos Heródes megszánya érdekében („Ó, jó Jézuska, ki ma született, szánd meg Heródest...” Karácsonyi könyörgés), hogy végül Judást is igazolja bűnfelfogása kiteljesedéseként. Ez pedig Kierkegaard nézeteire vezethető vissza: bűnösségének bevallása is egy lépés a vágyott és akart istennel való találkozás felé a szorongás állapotába is elmerülve, kísérlet, hogy a Kierkegaard három stádiuma közül az etikai másodikból végérvényesen a vallási harmadikba érkezzék. Kitérülködés helyett az énbe zárkózottság verseit írta tehát. A „szó” igényéről azonban nem mondott le, s ez Krisztus-köve-tése csödjének bevallása is:

De nekem kell a szó s kell az ima nekem.
Úgy vagyok a lelkeimmel: van egy szerelmesem,
és nem tudom, hány nevén, hány alakban
szólítom,
és fában, kőben, emberarcban szívemre szorítom,
és mindig csak érte sóhajtok...
(Hallgatni most a dolgom)

A „szó” kérdése felveti a Sinkó-versek esztétikai szférája jellegzetességeinek a problémáját is. Jeleztük már ugyanis, hogy Sinkó költészetének nincs „saját” formája. Kísérte az Ady-vers formaihlte, amit A *fájdalmas Isten* kortárs kritikusa, Németh Andor már

jelzett, mondván, hogy a „késő Ady-versek, a zsoldáros Ady-versek hangján” énekel. „De nemcsak a hang azonos — folytatja —, hanem a gesztus is. Az érzelmi beállítástól és a ritmustól egészen az interpunkcióig.” Idézi is az ilyeneket:

Kiserkent vesztő
Békétlen vérem;
Szeressed, ó, Uram,
Minden ellenségem.

Vagy:

Érted, érte és értünk mindért
én csak sírok halálíg,
mert csak Te nem, a másik,
s én is mindig bűnözünk, Uram.

Az utóbbival kapcsolatban a „legbensőbb gondolatforma utánérzése” tényét emlegeti, majd Balázs Béla „poézise-fehéren ködlő, tiszta hajnali misztikájának” a hatását említi, s idéz:

Mért nékem vérem a szemed szent vére?
Behunyt szemed itt földre súlyosul
s béke. Ott billen a föld túlsó széle...

A formális megfeleléseknél azonban nyilván jelentősebb s kifejezőbb volt ez az Ady-, Balázs-, Lesznai-versekhez való kötődése. A Vasárnapi Társaság verseszményének az örökségével való gazdálkodásról van itt szó. A Balázs Béla-kutatások ugyanis ma már hangsúlyozzák: „annak a kis szellemi körnek, amelyhez Balázs tartozott, egységes esztétikai álláspontja volt, hogy a formaprimítivitás lesz az új nagy művészet jellegzetessége” (Radnóti Sándor), s ennek az elvnek a kontextusában szemléli Balázs balladisztikus költeményeit is. Nyilván Lesznai Anna ízlés-szeccszója is belejátszott Sinkó vers-

formamegoldásaiba. Soraikban elsősorban a formaprimítivizmus dallama bujkál, Baláznál kétségtelenül Kodály Zoltán és Bartók Béla ihletése nyomán. „Erdő mélyén szövődik az este. Hazamegyek, mert anyám keresne. Eressz el, eressz el...” — szólaltatta meg Balázs Béla ezt a Sinkóra is ható dallamot, aki felkapja, s viszi tovább, sajátjává teszi:

Éjjeli lepke száll a kezedre.
Hulltam erőtlen át az öledre.
Sötét úz engem...

(Éjjeli lepke)

vagy:

Jaj, itt de nagy készül!
Lángban áll a pajta,
világnak négy sarka...

(A gazdátlan világ)

A *fajdalmas Isten* legsikerültebb költeményeinek ez vagy ehhez hasonló a dallama. S ezeket egészítik ki az irodalomból vettek — a tercinától (Harangok tűzvésze) az ősi 12-esen át (Isten dús szívének) a Balassi-versszak leképzésig (Új vitézi ének). Sinkó húszas évekbeli „bensőséges lírájának” a formáiról van szó, s velük kapcsolatban Kierkegaard-ig éppen úgy visszanyomozhatunk, mint Lukács Györgynek a Balázs Béla verseivel kapcsolatos álláspontjáig, amely ugyancsak a dán filozófus nézeteihez kapcsolódik. Olyan versformákra kell gondolni, amelyekben „még elevenen él emléke annak az időnek, amikor a formák még nem szakadtak el a kinyilatkoztatás egyanyagú és mindent beölelő világától...” Ám hogy nemcsak a forma kérdéseiről van szó, Sinkó Ervinnek 1928-ban a *Nyugathban* megjelent tanulmánya, a „Téma és tartalom a költészetben” is jelzi, amely a maga költői praxisának az elméleti megfogalmazása kierkegaard-i és Lukács György-i alapokon.

Vágyott eszménye a „költészet előtti költészet” kora, amelyben még nem különült el egymástól élet, világ és költészet. A válság ezek differenciálódásával kezdődik: a homéroszi világban „a költészet: témává vált világ” már. Szétválik tehát téma és tartalom is, hogy századunkban egyértelművé váljék a felismerés: „A tartalom kifejezéséhez csak a tartalomnak ellenszegülő témán keresztül visz az út.” Nyilvánvalóan nem pusztán elméleti, irodalomelméleti megfontolások ihletében készült ez a Sinkó-tanulmány, hanem a maga költészete védelmében is, *A fájdalmas Isten* versvilágának, legfőképpen pedig költői magatartásformájának affirmatív védelmében. A „szubjektivitásnak új viszonyáról” beszél, Dosztojevszkijt ünnepli, aki megmutatta, hogy lehetséges „a költészet mint etikus metafizikai magatartás, a realizmus lelkének ez a lelkiismeretté válása”, és Ady Endre költészetében látja ezt az eszményt megvalósulni: „A magyar lírának Ady költészetében született meg ez a nagy világfordulót jelző órája. Adyban monumentális élménnyé vált a Sonki kezére jutott vér és arany-föld, mely föld azonban mégis minden mennyek egyetlen lehetséges fundamentuma, az Istentől elhagyott, magába tört, egyetlen realitásként maradt Én, mely azonban mégis Istennek egyetlen lehetséges lakása...” Ezt tartva szem előtt, megállapíthatjuk, hogy *A fájdalmas Isten* páratlan, de a magyar irodalomban sem egyedülálló szándékot kifejező lírai teljességet szóltatott meg, a magányos és elszigetelt, a maga prófétai küldetésében „krisztusi” feladatokat vállalni akaró Én ezoteriává párolt bölcselete alapjain. Mind „formáját”, mind „tartalmait” ez szabta és adta meg. Nem mondhatjuk azonban költői eredményeiről ugyanezt: nemcsak a vers diadalait vehetjük tudomásul, hanem a költő vereségeit is. Vannak ebben a kötetben versek, amelyekből kihallani a nagy költészet szárnyvuhogását, egy részük azonban nem mutatja testet öltötten azt a „költőt”, amelyet bölcseleti szándéka ihletében ígért.

Sinkó Ervin 1928-ban, amikor fenti tanulmányát írja, már túl van *A fájdalmas Isten* verseiben megszólaló „költői” delelőn, s egy majd húsz esztendeig tartó krízises költői korszakának a kezdetén áll. A tízes évek második felében formálódott, majd a húszas évek elején kiteljesedett én-tudata nem őrizhette meg tartósan a „valósággal” szemben irreális pozícióit teljes egészében és abban a szigorában, amelyet *A fájdalmas Isten* képviselt. 1928-ban kénytelen volt tehát megállapítani: „A költészet az öntudat világgáválási akarátának hordozója, és ez az akarat az emberi közösségnek mai, a mai öntudatának semmiképp se adekvát formáján, mint rab a börtöne falán ütközik meg...” Összeütközései ezzel a maga szempontjából „nem adekvát” valósággal nem törték szét a magába zárkózott Én-nek a burkát, versei azonban jelzik, hogy repedések futották be. Áltathatta ugyan még magát:

Ellát tán oda, hol bölcsője sudár fa volt még s ringott
[a szélben?

Vagy oda, hol már mese lesz süket mai harca?

(Túl a nappal kerítésén)

De a versekbe ezeken a repedéseken beszivárgó „világ” mind nagyobb kifejezésmezőket áraszt el. S ezzel együtt a Sinkó-vers is mind közelebb kerül a korszak költészeti törekvéseihez. *A fájdalmas Isten* versei még egy egészen szecessziós ízlésvilág költészeteszményét tükrözték, a „Túl a nappal kerítésén” fent idézett sorai a szürrealisták vágyképeivel rímelnék, költészeti krisztianizmusa általában a német expresszionizmus „krisztianizmusával” is mutat rokon vonásokat, 1928-ban pedig — tehát a „Téma és a tartalom a költészetben” című tanulmánya esztendéjében — megírja nagy expresszionista poémáját, „rapszódiaját”, miként az alcímben

minősíti majd a „Próza versben” című sokrészes költeményét, melyet az ötvenes években „A költő világgá megy” címmel mutat be szemelvényekben. Vállalja tehát, mert nem lehet nem vállalnia, a „kötött témájú” verset. „Azért kötött témájú ez új költészet — magyarázza jelzett tanulmányában —, mert az öntudat mai állapotában minden izoláltságban élő vagy izoláltságát igénylő szubjektivitás hamis, metafizikailag és empirikusan is hamis...”

Folyóiratában, a Testvérben közölt versei és versciklusai már előlegezik ezt a pár esztendővel később megfogalmazott felismerést. A „lebegő lét”, melyet az *Idei téli vallomások* első versében emleget, adott tehát, de az „Édes emléke” (mint verscíme is mondja) már egyértelműen az elégikus hangvételt csalja elő, s ebben a hangnemben szólítja a „sohase látott, idegen” ember-testvérét is. A költői én melankóliája ez, melyet a világ szemlélése támaszt. Tűnőben vannak illúziói — jelzik ezek a versek, a „megtanult alázat” évei következnek. Érdemes e költői hangra figyelni, József Attila és Radnóti Miklós utolsó verskorszakában szólal majd meg újra s zengőbben talán:

Tűnik a káprázat vigasza, már a csalódás is tilalmas,
Csak az csalódik, ki csalta magát.
Ne keseregj, inkább búcsúzz a vágytól, mellyel az estét
[várnád.

— — — — —
Írva áll: Nem fordítod te meg Göncöl szekérének rúdját,
De tiéd a szíved s csak a szíved, vigyázz!
Össze ne törje a tüzes véső, a tanító bánat!
(A megtanult alázat, XI.)

Ennek a most felhangzó, azután pedig szüntelenül erősödő elégikus hangnak a forrásait kutatva, Sinkó költői énje permanens krízisérzeténél állapotodhatunk meg. Fentebbi idézetünk is egy eszmei válság előszeleként olvasható, amely azonban áttekered a magánélet

területére is, s kikezdi, amit legerősebb várának tartott, szerelmét. A Testvér megjelenésének az idején vitája a magyar kommunista mozgalommal van:

Meggyűlöltem már minden jövendőt.
Mi is jövendők voltunk tegnapi pokolnak,
És énnekem ma a mai pokolban
Nem kellenek vér-áron vett, ígért víg leendők.
(Margináliák, XIII.)

S ez folytatódik 1928-ban a „Szép zászló volt a piros zászló...” című versében a Tanácsköztársaság harcainak megítéléséről, még inkább a húszas évek politikai harcainak a kérdéséről:

Szép zászló volt a piros zászló,
Szép ma is, de csak a fájdalom,
A leszúrt remények bunkós öre
Döngeti szívünk szilajon.

Hogy száguldottunk s így álltunk meg
Vérrel és freccsent mocskosan!
Szép száguldó, hős piros zászló,
Száguldás, hívés oda van!

Zászlót újat és pirosat
Hordoznak ma is, de nem te vagy...
Sose még annyi csírázó remény,
Sose még ilyen vad veszett fagy.

Kél-e még majd nap, újuló remény,
Mely elé szállni úgy tud szív, kar, agy?
Szegény az élő, aki ma él
S akinek voltál, ami nem vagy.

A vers alatt ott a dátum is: Sveti Ivan, 1929. III. 25 — IV. 15. Az e versben pontosan megfogalmazott viszonyulása csíráztatja ki a hontalanságmotívumokat, s írat-

ja meg Moszkvában a „Harmincnyolc év” című születésnapi versében újrafogalmazva, kinyilatkoztatásszerűen: „Minden zászlóknál tudsz te eggyel szebbet.” S így folytatja:

Láttad, milyen a cél, ha elérik,
Örölsz, hogy elérték — ám feledni,
Hogy még szebbnek, milyen szépnek vártad . .
Nem tudod . . .

A gondolat, mely 1928-ban még egyenes következménye volt a húszas évek első felében mind egyértelműbb elszigetelődésével (ezt pedig külső tényezők éppen úgy elősegítették, mint a belső eszmei-érzelmi mozzanatok) kialakult életállapotának, a harmincas évek derekán mintegy bizonyosságát vélte megkapni a nyugat-európai baloldali értelmiségnél magáról jelt adó válsághangulatban, csalódásmotívumban. A Sinkó-versek kifejezte krízisérzésnek ennek ellenére sincs általános érvénye, a költői-emberi individualizmusnak a körét nem lépi át: egyik felvonása csupán annak a szigorúan egyéni drámának, amelynek első felvonása a tízes évek második felében játszódott le, fordulatát pedig majd csak a felszabadulás után éri meg.

Isten-élménye továbbélésének tehát megvoltak az eszmei feltételei a Testvér szerkesztése idején is. S mégis problematikus voltának jeleire bukkanunk. Margináliái kilencedik darabjában ugyan leírja: „Így még soha már Istent nem vártak.” És talál még biblikus tónusú mondatot is költői isten-látásával kapcsolatban („és biztos, egyszerű jelem legyen, Hogy láttam, színről színre láttam a Lebírhatatlant, És nem halék meg.” -- Arról, hogy mégis szeretnék költővé lenni), de az évtized végén egy költői-önéletrajzszerű részletben már problematikus voltát mutatja meg ennek az isten-élménynek:

... Egyszer

Páncélba öltöztem, s fegyvert markoltam,
Szép, igaz volt a zászló, piros s én esküdtem rá,
És lám, nem úgy lett: minden páncélom
Leolvadt rólam, tenyérre tárult kezemből kihullt
[a fegyver,
Mert harcokon túli vágy sütött át.
Így hívtam: Isten, hívtam így is: Ember.
Rég volt. Ma már nevet se tudok, még egy név se
[maradt meg,
Hogy volna gyenge bátyám...
(Te segíts meg)

„Bosnyák hegyek között” című versében pedig már a
reménytelenség kapaszkodik csupán az isteneszmébe:

Mim marad, ha szent semmim veszem?
Ha még sötét sincs, mint virradjon?
Ha nem is volnál, ne eressz el!

Am hullámozása egészen 1944-ig tart, és csak akkor ég ki:

Fáj szívemnek, hogy megkeményedett,
Fáj, hogy öklöm lett, mely ütni is tudna,
Fáj volt-Jézusom, ki számkivetett,
Feledt emléktárgy fájó sötét zugba...

(1944 karácsony)

Megőrizni *A fájdalmas Isten* költői illúzióját tehát
addig lehetett csupán, amíg nem kényszerült a „való-
sággal” szembenézni, s amíg írhatta „atematikus” ver-
seit. Az első „kötött témájú” verse — beszédes bizony-
sággént — a következő címet kapta az „Idei téli variá-
ciók” 3. darabjaként: „Arról, hogyan vesztettem el
mindent”. S íme a vers első szakasza:

Leragadt a lábam, mert a III. emeletről
Épp az orom elé dobta magát le
Hetvenéves, szelíd arcú, nagyapámféle ember...

Mintha a versben említett testnek a zuhanása szakította volna szét az életláványt addig szeme elől eltakaró függönyöket — elégikus hangú leíró versek sora követi majd ezt az elsőt. A világra nyíló szem variációi ezek a Testvérben megjelent versek, köztük az „Arról, hogy irigy vagyok a régi költőkre” című is, amelyben ilyen sorokat találunk:

Én meg épp szóba elegyedtem a fákkal,
S tüstént felakasztott emberek lába lógáz a gyönyörű
Lombok közül...

Betör versébe a Bácska-élmény is: „a nagy föld legsike-
tebb: dús bácskai darabjának” nevezi „Huszonnyolcadik
születésnapom” című versében, és így kiált fel:

Mit tudja Vénusz, mennyire nem mindegy
Bosznia, Bácska, London avagy Pest...

Holnap című költeményében Pest utáni nosztalgiájáról is vall.

Élet és költészet kérdései, a kettő közötti polémia élménye 1928-ban érett verssé. Ez is jele a Sinkó életében abban az évben beálló fordulatnak: az ekkoriban s a harmincas-negyvenes években írott versek kevesebb elméleti meggondolást s több „életet” szólaltatnak meg. Azt is mondhatnánk, hogy magánélete elemeivel dúsítottak már versei, s ezek magukkal hozták a világ képének részleteit is. Ez volt az az esztendő, amelyben tartósabban íthton, Bácsszentivánon élt, s úgy tetszhetett, az emigrációs vándorévek után vállalja a jugoszláviai magyar író szerepét is s a valóságot is konkrét társadalmi-politikai meghatározottságában — a „költészet” ellenében pedig a „prózát”. Nagy terjedelmű rap-szódiájáról maga mondja, hogy nem költészet, csak versben próza az, amit ír, akkori költészetfelfogása szellemében. Verse kéziratában ott a megjegyzése: „Az író autentikusan kijelenti: nincs vers, csak versben

próza, quasi una fantasia, melynek anyaga és tartalma annyira az ízig-vérig valódi, közönséges való — hogy csak ebben a különös, szakadozott formában tudta az író kifejezni észrevételét.” Ez a költő által szakadozott-nak és különösnek mondott forma az expresszionista poéma formája, amely a szociális tartalmak költői megfogalmazásának hordozója a húszas években. A Sinkó-vers születésének évében jelenik meg Somogyi Pál „Egy nap” című négyrészes verse, költőnkével egészen rokon felfogásban.

A „Próza versben”-t Sinkó azonban nem pusztán szociális poémának szánta, hanem vitaversnek: a magánember lírai „bensősége” vitatkozik az élet verista valóságképeinek, tragédiáinak a látványával. A költői figyelem többször is önmagába akarna merülni, szerelembe és természetfestésbe, de mint a görög kardalokban az ellenversszakok, itt is az életképek, a társadalmi nyomor rajzolatai feleselnek, s mintegy szemléletesen leckét adnak a „költészet” abszurditásáról. A „bensőséges” lírai érzésnek is van ereje, hárdeői, hiszen ha megrendült is hite benne, nem adta fel az individuumnak ezt a megszerzett költői jogát 1928-ban sem, s pályája utolsó szakaszában is megőrizte. Leírja tehát: „Lám, ha egy sóhaj kirepül a nyitott ablakon, A júliusi napban fázós szürke Fátyol ereszkedik a karcsú fákra...” A nagy rapszodiában felsorakoztatott élettényekkel való szembesítések mutatják, mennyire problematikus „a költőnek igaza van” fel-felcsendülő állítása. Társadalmi képmetszetei ugyanis nemcsak szociológiai-politikai diagnózisok, hanem a szociális líránk expresszionizmusban fogant ágazatának legszebbjei közé sorolható alkotások. Bennük a konkrétumok szerencsés módon tartják egyensúlyban az expresszionizmusban oly kedvelt általánosításokat. Az Ágrólszakadt Istvánok, Húshagyó Janikák, az aratni járó falusi borbélyok, a salgótarjáni bányászok, a bécsi cukrász dai kisasszonyok, a rikkancskodó hatvanéves nénikék és mügégés rokkantak, a ceglédi munkanélküliek és a dalmáciai sze-

gények éppen úgy valóságosak, nem pedig expresszionista absztrakciók, mint a csak négylevelű lóherét, a szerencsét ismerő úr a vonatban, a Sing Sing börtön „lágyszívű papja”, a Dalmáciába nyaralni érkezők, a „peches” építkezési vállalkozó, a gazdag úri hölgy, a cipőkereskedő, ki öngyilkos lesz, az államügyész, Kulcsár bácsi, a halott börtönőr, a gondjait parkban szellőztető gabonakereskedő — a „világ” 1928-ban, elnyomottjaival és elnyomóival, éles társadalmi ellentéteivel, Amerikájával, Bécsével, Dalmáciájával és „kies Bezdánjával”.

Ennyire étellel teliek csak boszniai versei, ezek a nagy élet-elégiák még ebben az időben, valószínűleg nem függetlenül Sinkó Ervinnek ezekben az években írott két regényétől, az 1927-es „Tenyerek és öklök” és az 1923-es Sorsok címűtől sem. Azokra a nagy lélegzetű, később majd József Attila szentesítette elégia-versekre gondolunk, mint amilyen az „Este a Kevrina ulicában”, a „Szarajevói vers”, a „Huszonnyolcadik születésnapom” című költemények. A merengő magatartás, az evokatív hang, a személyesség és a versben sorakozó élettények harmóniája telíti ezt az akkoriban aránylag friss versalakot, amely a Sinkó szerette lírai bensőségnek is „alakjává” vált, mint majd az ötvenes években a prózavers. Bennük él tovább tehát csorbíthatatlanul a költői dialógus lehetősége — mint a húszas évek első felében is — a szerelemmel:

Lásd, kedves, csak mert téged látlak, látok.
Sarkamig ér a fájás, ha felnézek rád,
Te édes szegény, te — te hogy kerültél ide?
(Este a Kevrina ulicában)

Sinkó Ervin költészetének alaptémája a szerelem, és a harmincas években ünneplése, egyben individuális variánsának megmutatása tovább folytatódik. A költői én magára találásának tényeit sorakoztatja bennük. „Most vagyok csak én — én is feltámadtam...” — írja a

„Karjaid közt, kedves” című versében, s toldja meg ezt a felismerést a Mi címűben: „De most az én hajam is végigsimítja Komoly hajadhoz felemelt kezed...”, s akárcsak nemrégén még az Isten-versekben, a szerelmes versekben is hirdeti a szeretetben való feltámadás vágyát (Halott van a házban), mi több: hogy „van irgalom”, mint a Borzongás című versében olvassuk, ezt is a szerelem bizonyítja, hogy megrendülésének is hangot adjon a „Szívem és magam száz kézzel osztottam...”-ban: „Jaj, elbírlak-e, hogy megtaláltalak...?” Vallás, véték, üdv — ezek Sinkó szerelmes verseinek vezérmotívumai, s ezeknek képzetkörei adják versépítő részleteit is, míg a költői viszonyulást talán a „Pacsirtaszó halála” című versének sora fogalmazza meg a legeggyértelműbben: „Én csak nézlek, látlak, félek és csodálalak...” Ünnepeles és fiúi ragaszkodásról valló szerelmi érzését ritkán futja be a test élményének szava, mint a „Hónapos szobák” című versének soraiban, leggyakrabban egy elementánis emberbe kapaszkodás kifejezése:

Látod, galambom, ez a szerelem
Nem ujjongás, egetverő lárma,
Nem bíbortűz, mely vágtat halálba
Felgyújtott órák fényes kocsiján.

Bámész népnek kellene rakéták.
Látod, napom, sötét a világunk,
Sütsz, hogy lássuk s így egymásba fájjunk,
Szent józanság, kemény szerelem...

(Látod, látod...)

S ez a „láz”, amely egy emberöltőn át perzsel a Sinkó-versekből, a harmincas évek legvégén, ha nem is vesztít hevéből, nem a ragaszkodó boldogság, hanem a féltékenység tájait kezdi bevilágítani — a szerelem kétségtelen kríziseként. Ez a költői megrendülés fájdalmas, a költő „kifosztott koldusként” áll szerelmesével szemben, a veszteségtudat fájdalmával szívében, a hétköz-

napi történetnél, melyet naplófeljegyzései örökítettek meg, sokkal erőteljesebb s lírailag hitelesebb módon:

Fáj karomnak, hogy nem ölelt téged,
És fáj szememnek, hogy téged nem lát,
Vágyam őrjíti volt részegséged,
Mit más ajkáról szítt
Csóktanuló tizennyolc éves száz . . .

— — — — —
Ó, áhitott, ó, elrabolt nagy juss!
Nem én karomtól lett tiéd karod,
S meg nem látom én soha boldog, bús,
Első, erős, szabad,
Magad köszönő asszonyosolyod . . .
(Koldus, lámpás ablak alatt)

Annál nagyobb s erősebb lesz a költői ragaszkodás a háború ideje alatt. A személyes okok mellé társulnak a világháborúsak, s nyilván nem véletlen, hogy ezeknek a sötét esztendőknek a lírai krónikájában alig van másról szó, mint szerelemről, mely hazája és háza az országos pusztulásban, a rejtőzködés egyetlen lehetősége, s valóban az az egyetlen bizonyosság, amelyet annyiszor megénekeltek. Dilemmái ekkor is vannak: a „megérdemlem-e” gondolata hullámzik, s nem egy versében látjuk taraját futni ennek a gondolatnak a háború utáni években, hiszen még 1946-ban is kérdezi: „Hogyha nem te, hát ki legyen erőm? . . .” (Szeress).

A szerelemnek ezt a húsz éven át fel-felhangzó vezérmotívumát ellenpontozza a hontalanságérzést melynek felerősödését a húszas évek végén és a harmincas évek elején figyelhetjük meg, elhatalmasodása pedig az egész évtizedre jellemző. Szerelmének is ez a hazátalanságérzés a táptalaja. A világból kiszorult ember versei ezek, aki a létben csak „ólálkodik” (Messzi szomszédaink), a világ körülötte pedig csak most kezdi való-

ban megmutatni gazdátlan voltát — nemcsak húszéves vándorútja közvetlen reflexeként, de sokkal inkább annak a gondolatnak a parancsára, melyet a „minden hazák múlttá vesztek...” megfogalmazása mond ki a Félve kezdünk körülnézni” című versében:

S már csak te vagy, szomjas szívünk,
Már csak te vagy nem-idegen.
Mindent, mindent te nyeltél el,
Hazát, pártot, annyi istent
S mindenért csak szomjad adtad...

Mint Ahasvérus — mondja, s nyúl a bibliai képzet modern értelmezésének lehetősége után. Nyilvánvalóan egy egészen szubjektív, valóban individuális világhoz való viszonyulás fogalmazódik meg a hontalanság-hazátlanság témájára írott Sinkó-versekben. Tragikus és néha groteszk vonásokat is kapó helyzetérzésről van szó. 1928-ban önéletrajzában fogalmazza meg, de lírai vetületeivel még a negyvenes években is találkozunk: „... bár kínosan átérzem a helyzet groteskségét, hogy valaki ma és Sv.-Ivánon magyar író — amikor még a mai Budapesten is frucsaság lehet az ilyesmi...” Bélyegként hordozza és melengeti tehát, s Moszkvában 1936-ban versbe is írja:

Temesd el világkergető vágyad,
Magyarnak hazátlan s még nem is zsidó,
Költő, kit egy nép se vall fiának —
Ha meggebedsz, nem lesz majd ribillió...
(Harmincnyolc év)

A háború idején szólaltatja meg ismét: „Valószínűtlen vagyok. Még a nyelv is, melyen kiáltok...” (Vándorbotom meg-megtorpan), két esztendő múltán, 1944. március 15-én pedig leírja a következő sort is: „Fantom nyelven süvölt fantom népnek dalom.” (Partizán hadikórház No. 9.) A hontalanság így értelmezett érzésével

kapcsolatosan nyilván az emberrel lehetne vitatkozni. A költővel azonban már nem lehet vitába bocsátkozni — a lírai érzékelésnek szüksége volt a száműzöttség ilyen átértelmezésére, s ez a költői helyzetfelmérés meggyőző, s lehet tragikusan őszinte is. Az az indulat, amely a világ nem vállalásának terhét cipelte két évtizeden át, hogy könnyítsen súlyán, könnyűszerrel játszotta át a kitagadottságmotívumra ezt a hontalanságot, anélkül természetesen, hogy a nem vállalnak — nem vállalom közötti éles határvonal meghúzására e lírai világképben lehetőség nyíljon. A költői én vallomásának hi-telessége azonban kétségtelen.

5.

A háborús években — úgy tetszhet — Sinkó Ervinnek, a költőnek nézetei életről és költészetről semmissé lettek. Az „ember” szava, melyet annyi esztendőn át keresett, 1944-ben spontán módon, keresetlenül megszólalt az ajkán, s nyomban időmértéket, klasszikus zengést kapott, s vele a pátoz emelkedettségét. Ha ismerős ez a zengés, Radnóti Miklós eklogáiban tanulta meg fülünk a vers mértékre szabott borongását. „Csúszik a jég a folyón, foltosra sötétül a part is, olvad a hó...” — idézhetjük a „Száll a tavasz...” kezdő sorát oly nyilvánvaló analógiaként a Sinkó-versek egy csoportjával. „Hallgatag fák árnya alszik puha havon. Csomagnol már a tél. Itt-ott völgyben, hegyen Meztelen hever már víg szűz, barna tavasz...” (Partizán hadikórház No. 9.) — ez az a hang, amely azonban nemcsak Sinkónak ekkoriban keletkezett verseit jellemzi, hanem egész felszabadulás utáni költészetének alapidallamát is át-át-szövi. Mert Sinkó is a halál verseit írja, s ezekben az emlék verseit is, hiszen általános érvényű immár költészetében az „úgy nézek, mint ki emlékre lát” (Meg-

leptél) magatartása. Nem a felszabadult s neki is életet jelentő „életet” énekli, s nem a győztes harcot. Egy-egy kép, sor ugyan ezt is megidézi, a már emlegetett „Partizán hadikórház No. 9.”-ben is, mondván, hogy a cél tömör testét tapintja Kordun, Lika, Bosznia harcterein a harcos keze. A „Tavaszi szél” címűben azt írja, hogy „áldva-verve fölig telt élet” az övé, a Megleptél címűben pedig ott a következő versszak is:

Nem vágy dala egyetlen dal,
Lám, doboghat szív békét,
Csókolhat csendet,
És van, ó, van kék ég.

A negyvenes évek második felében és az ötvenes évek elején azután megszólal Sinkó, a politikus költő is. Köszönti Októbert, megírja poémáját a Pártról, és prózaversben ünnepli Jugoszlávia néphadseregét:

„E föld katonája az én katonám, szeret minden országot.

Szereti az embert.

Azt szereti az emberben, hogy minden harcában valójában mindig csak a jósághoz való jogáért, egy világgért küzd, mely jó legyen az emberhez, s melyben jó az embernek, hogy ember...

Szeret minden országot e föld katonája, az én katonám, de egyet, az övét, a miénket, ezt itt másképp, mint a többit. Másképp, mint a többit, azért, mert itt még a temetői sem az élet hiábavalóságáról, hanem a boldogsághoz való jogról, s még a halottaink sem az alázatrol, hanem a harcos élet büszke szépségéről szólnak...”

(E föld katonája az én katonám)

Egy éppen harminc esztendővel azelőtt elakadt hang tört fel a torkán, amikor ezeket a verseit írja. Beleszövődnek szavaiba gondolati örökségének a felhangjai is — ám amikor úgy látjuk, hogy társadalmi igazolást kaptak egykori nézetei, észlelnünk kell, hogy nemcsak a világ változott meg Sinkó körül, hanem a költő is a költői magatartásformától a vershez való viszonyulásig.

Annál nehezebb teher az emlék, melyet a boldog létezőnek cipelnie kell. Feltámadt ugyan, mint Lázár Krisztus csodájaként, de csak áll, s „halálba hátra tekint szeme”, mert „mártír csontoktól sírva fehér az az éj” (1944. szeptember 7) — kiírtott családjának emléke ég be nem hegedő sebként a lelkében, s szinte nincs verse a felszabadulást követő majd tizenöt esztendőben, amelyben ne emlegetné halottait. Költői világának minden zugát kitöltik megölt szerettei, s ahány vers, annyi sebfeltépés, annyi fájdalmas perc, egészen intim lírai pillanat. Az a személyesség tör fel ebben a költészetben, amelynek szavait addig nem ismerte, legfeljebb szerelmi vallomásaiban használta, s amelyet bölcséleti és költészettani elméleteinek érvényesítése kedvéért feláldozott még nemrégben is. Igaz, a magyar lírai forma- és hangvilágban ismert ez vagy az ehhez hasonló megszólalási mód, s akár hagyományosnak is tekinthetjük, értékéből és jelentőségéből azonban mit sem vonhat le megállapításunk. Az a típusú személyesség és bensőség, amely örökévé lett már 1944-ben, a világgal való költői harmónia révén realizálódhat csupán, s mintegy feltétele volt, hogy költőnk „világhelyzete” rendeződjék, s alapvető kérdésekben tisztázódjék viszonya élethez, társadalomhoz. Másképp nyilvánvalóan nem írhatta volna:

És mint záporban mosdott akácfa derül ősi zöldben,
Derülve lássam egem, s hogy asztalomnál ülnek, de mind,
Kiknek ott a helye: így két testvérem meg bányánka
[húgom,
Kikre ráfogják, hogy már nincsenek, mert holtak...
(Boldogság szent jogától...)

A szüleit, testvéreit sirató költő „sarkától fölig megtelt sűrű fájdalommal” (Mint tavasszal fák levelei), s a versek, e fájdalom szülöttei, kibeszélői, a haláltéma mikro- és makrokozmosz megvilágítását hozzák. A versek kínálta egyik síkon a család tagjait idézi, a másikon a maga fájdalmát írja meg az egyetemesség igényével, hiszen vallja: „aki él, temet”, s ennek tudatában minősíti a verset is „halál illetve, céltalan dalnak”. Halottai „szívéből nőttek s benne is temetődtek” (Hegetlen piros sebekkel), s már nem tud önmagáról sem szólni másként, csak úgy, hogyha azokat is megidézi. Emlékekről van ezekben a versekben tehát szó, de megállított pillanatról is. Ebben „élő” az apja, akit egy nagy lélegzetű, szép versben idéz meg valóban emlékező realizmussal, és Rozáli, egykori kis cseléd lányuk, egész gyerekkora, s hogy pályája utolsó szakaszában újra eltűnt apatini idejének nyomában járhatott, amikor prózát írt, ennek a lírai örök jelennek is köszönhető. Klasszikus típusú és értékű elégiák hordozzák a költői élményt — formák, amelyek modern költészetünk számára itt hódítódnak meg, s hogy eddig nem épültek költészetéről kialakult képünkbe, többségük kéziratossá válásával magyarázhatjuk.

Az emberi számvetés költői megfogalmazásai elkerülhetetlenek voltak: egész háború utáni költészetében ott van ennek a felismerésnek a nyoma. A révbe jutottnak ösztönös reagálása ez, hiszen joggal kérdezhetette magától, milyen csodálatos kegy volt, hogy élete annyi válságos pillanatát túlélhette, s annyi halál ellenében neki az élet jutott. S ismét a magába fordulás, az önvizsgálat és az önkifejezés korszaka következett. Az „önálma várába befalazott tücsök” — miként magát 1942-ben jellemezte — helyzetérzése nem volt ugyan időszerű már — a lélekelemzése annál inkább. Az a huszonnégy prózavers ugyanis, amely előbb a Vallomások, majd a Jó beszélgetés címet kapta, horvát nyelvű kiadásának pedig Csodás kiránduló lett a címe, változataiban a költői indítékokról is hírt ad. „Vallomás”-jellegük, pszichoanalitikus „beszélgetés” voltuk éppenúgy

adott, mint a költői-gondolati végeredmény, melyet a „csodás kiránduló” képzeete hirdet Miroslav Krleža reflexiójára utaló módon is:

„Ezerszer temetünk, ezerszer halunk meg — ó, de izgalmas, ó, de érthetetlen szörnyű és gyönyörű — s még énekelni is tudunk, csodás kirándulók!”

(Kigyúló lámpa)

„Szabad” ötleteinek jegyzéke tehát ez a huszonnégy prózavers, s már az ötvenes évek elején az összegezés szándékát beszéli ki. Merengő szavak szólnak bennük életről és halálról, emberi sorsról és költészetről, a pillanatról és az örökkévalóságról, az ember és a költő feladatáról. Példáit a maga életéből merítette, s a csodálkozás is az övé, ahogy „hitetlen hívőként” az élettei barátokzik, s titkait akarja megfejteni, szeszélyeinek törvényeit akarja felfedni, hiszen a „Kigyúló lámpa” című prózaversében ő fogalmazta meg: „Érthetetlen törvények tájaira tett kiránduláson vesz részt, aki él...” S mondja ezt egy megszenvedett, buktatókkal és válságokkal, tévutakkal teli életút utolsó szakaszába érve, azzal a bölcsességgel, amely ugyan mindig konkrét eseményekhez tapad, de szempontjai egyetemeseek, s ezeknek tengelyében az életkérdés van, ellentmondásainak (most már) vállalt szépségeivel is. Talán csak éppen ezeket a prózaverseket írva kérdezhetette inkább önmagától, mint olvasójától: „S van-e az égvilágon... még valami, ami úgy sugározna be percet s éveket fényvel, értelemmel, mint ez a buta, buta élet?...?” (Három királyok). Sinkó életfelfogásában tehát több a megértő, a valóságot tudomásul vevő emberi mozzanat, mint az elvont filozófiai kategóriára valló, s átjárja a maga valóságos helyzetét felmérő költői dialektika is:

„S ugye, most már sírni is szép? sírni az embernek fájó emberen, szerelem múlásán s a halál törvényén, ugye, most már sírástól is, haláltól is az élet lesz izzóbb, az élő lesz élőbb, adóbb, pazarlóbb?”

(Ugye...)

Ebben a megvilágosodott életrendben az embert, és magát is, terhével, lelki béklyók közepette fedezi fel, mert bizonyítva látja a József Attila-i „még nem nagy az ember...” reflexiójának igazságát, holott már tudja a „jó hírt, a legjobbat, ami elhangzott, mióta hírek járnak az őserdőben”, s ez az új evangélium azt hirdeti, „hogy lehet ember, már lehet ember, aki nincs résen, nincsenek kulcsok a zsebében, mindene van és semmi-jét se félti...” (Ha nem tudnám...) Ezért kell a lélek-elemzés. Táruljanak fel a tudat titkai, a költőnek ki kell mondania ezeket a titkokat, akár szabad ötletek jegyzékével is. „Félelmes az ember... mert... rejtegeti friss konok sebek, mindig sajgó hegek és bevallhatatlan benső éjek titkát...” (Ha nem tudnám...) S mondja a magáét ezekben a prózaversekben, mintha most ért volna hozzá a szürrealisták tanítása, a „messze önma-gunkban” ösztönzése, ahogy a „Több mint tizenötezer napja...” címűben kibeszéli:

„... ó, az én titkom titka! — nem a remény, nem az öröm, hanem az izzás, a szomj,

a szem, az ajk, az ujjam éhsége, az illatokkal és han-gokal be nem telő, jóllakhatatlan éhség fájdalom...”

Ez a tizenötezer nap ugyanis a maga élete, a huszon-négy prózavers pedig lírai-pszichoanalitikus jellegű számvetés erről az életről. Ez ugratja ki a „mindig megtalálta valami, ami fájt” (Vénülő fejemmel...) meg-állapítását, s ebben nagy helyet kaptak halottai, a „ha-tan vagyok” felismerése, s egészen egyértelműen érzi, költőként „szavuknak szólója, szószólója lett” (Hatan vagyok...). A meghalni kérdése is éppen ebből követ-

kezően a maga tragikus dilemmáival együtt vetődik fel: nem tud és nem lehet egyedül, egy emberként meghalni: „sok halott hal meg a halottal” (Adós vagyok). Nem véletlen tehát, hogy a prózaversek egy jelentős hányada erről beszél, a benne élő múltat idézi, s számszerűen csak a költő kérdésköréről szólók közelítik meg.

Ember és költő — sugallják ezek a prózaversek a költőt foglalkoztató képzetek nevét. A költői „szó” problémája merül fel ismételten, egészen magára vonatkozó módon:

„... Az én szavam? Az én szavam enyém, enyém, de nem másképp, mint ahogy ez az idő, melyben élek, az én időm,

s mint ahogy a sorsom az én sorsom...”

(Bármiről szól a szavam...)

Am a költői szó „több a szónál”:

„... ellobban a gyufaszál lángja, látó szemmel nézni, ó, nézni és álmodni! s itthagyni egy saját szót, élő szót arról, aki voltam ember, s arról, amit láttam

emberként közömbös örök csillagok alatt!”

(Ringatja a nádat...)

A lélekelemző költői beszéd kérdésfeltevésétől így vezeti az olvasót a prózaversekben a költői tettnek mint emberi dokumentumnak a kérdéséhez, s annak felismeréséhez is, hogy a Sinkó Ervin költészetét egy életen át ihlető vágy ezekben a felszabadulás utáni években realizálódott — a bensőséges líra eszménye megvalósulásával egyetemben is.

Annak a „csöppnyi örökkévalóságnak” a közelébe, amelyet a Nem tudtam című versében emlegetett, ezekkel a versekkel — elsősorban pedig háború utáni elégiáival — jutott. Sinkó klasszicizmusának költeményeit szemlélhetjük bennük. A prózaversekben is, amelyek már nem az 1928-as felfogása szellemében versek csu-

pán, hanem általában is. S ahogy az elégiát a maga költői világképe szellemében tudta magáévá tenni s magához hasonítani, úgy sikerült a prózavers műfaját is egyénítenie, baudelaire-i „formáját” egészen átképezni. Élt a kötetlensége kínálta költői szabadságok lehetőségével, „vallomásosságával”, ennek a közvetlenségnek és a lélek mélyéből feltörő kimondás igényének a spontaneitásával. Ugyanakkor ismétléseivel és paralelizmusaival meg is kötötte ezt a forma kínálta szabadságot: nem a prózának, hanem a versnek a zártsága tüntet bennük. Végeredményben ezeket is elégiáknak nevezhetjük: elégiáknak prózaversben.

Bori Imre

JEGYZET

Kötetünk Sinkó Ervin válogatott verseit — a rendelkezésünkre álló anyagnak nagyobbik felét — tartalmazza. Munkánk során felhasználtuk verseskönyveinek (*Éjszakák és hajnalok; A fájdalmas Isten*) anyagát, a Testvér című folyóiratában megjelent költeményeit, valamint a folyóiratokban, lapokban közöltek zömét is. A két világháború közötti időben és a felszabadulás után írott verseket abból a kéziratok gyűjteményéből vettük, amelyet a költő özvegye, Sinkó Irma, a tragikus halálát megelőző hetekben juttatott el hozzánk, mintegy a versek gondozását bízva ránk. Ebben az anyagban a versek néhány ciklusba rendezetten találhatóak, a vallásos ihlet szülte verseknek azonban csak egy csoportján látszik a költő rendezési szándék nyoma. A kéziratok versek általában keltezettek, egy részük írásának idejét pedig Sinkó Irma keltezésjegyzéke alapján határoztuk meg. Felhasználtuk Sinkó Ervinnek azt a versválogatását is, amelyet Mladen Leskovac számára készített. Minthogy ez a válogatás — éppen mert a költő készítette, s szerbhorvát nyelvre való fordításukat fontosnak tartotta — a költő ízlését is tükrözi, közöljük a verscímeiket: Arról, hogy irigy vagyok a régi költőkre; Arról, hogy mégis szeretnék költővé lenni; Régi kert éjjel; „De hiszen még egy budlibicskát is felvesz az ember a sárból...”; Húshagyó Janika; Ó, Theofil; Huszonnyolcadik születésnapom; Versek és versek; Moszkvai este; Ne higgy, csak meséknek; Nem tudlak megszokni; Szelíd szó; Apám. A jó beszélgetés című ciklus prózaverseinek sorrendjét a *Čudesni izletnik* című horvát nyelvű kiadás alapján rekonstruáltuk, minthogy a Hídban nem mindegyik jelent meg. Ezeket a költő hagyatékában maradt gépiratból közöljük (Mindig ámultam...; Leg-

jelenvalóbb jelen vagy...; Nem látta még...). A „Próza versben” (Rapszódia) című, 1928-ban írt, több fejezetből álló versét a költő hagyatékában maradt kézirat alapján jelentetjük meg. Sinkó néhány részletét és változatát „A költő világgá megy” cím alatt közölte a 7 Nap 1950. X. 4-i és 1957. IV. 29.—V. 5-i számában. Három részletét pedig a Rapszódia című ciklus darabjaként kiemelte, miként azt a Mladen Leskovacnak készített válogatás mutatja (Ó, Theofil; Húshagyó Janika; „De hiszen még egy budlibicskát is felvesz az ember a sárból...”), és önálló versként szándékozott kezelni. Minthogy a nyomtatásban megjelent részleteket átdolgozta, függelékként alább közöljük őket — ízelítőként a Sinkó-filológia problémáiból és munkamódszere illusztrálásaként.

A verseket hat csoportba sorolva, általában időrendben tesszük közzé. Az első csoportba soroltuk az 1914—1919 között írott verseket. Zömüket első verseskönyvének az anyaga képezi, ezt pedig a Kassák Lajos folyóiratában megjelent versek egészítik ki. A versek második csoportjába soroltuk *A fájdalommal Istent* című kötetéből vett verseket, anélkül, hogy annak ciklusait is tükröznénk. A harmadik csoportot a *Testvér* című, Sinkó Ervin szerkesztette bécsi folyóiratban megjelent költemények képezik, míg a negyedik csoportba az 1923—1943 között keletkezett Sinkó-verseket soroltuk. A költő háború utáni líráját tartalmazza az ötödik csoport, az 1944-ben írottakkal kezdve. A hatodik csoportban a *Jó beszélgetés* című prózavers-ciklusát találja az olvasó a keletkezés időrendjétől függetlenül. Néhány versének magunk adtunk címet, szokás szerint a költemény első sorát írva a vers fölé (*Pacsirtaszó halálán...; Hallottam a csendbe...; Szívem és magam száz kézzel osztottam...; Mint tavasszal fák levele...*). *A fájdalommal Istent* című kötetéből választott versek nagyobbik részének a címe csak a tartalommutatóban található. Ennek alapján láttuk el ezeket a költeményeket címmel.

A válogató köszönetet mond dr. Bányai Jánosnak, aki a Mladen Leskovacnak adott versválogatást kölcsonözte, és dr. Bosnyák Istvánnak, aki fontos Sinkóversek fénymásolatát, illetve mikrofilmjét bocsátotta rendelkezésünkre.

Bori Imre

Sinkó Ervin

A KÖLTŐ VILÁGGÁ MEGY

Lélek vagy képzelet vagy ész — akárhogy hívnak,
Ne gubbassz, s ne gubódz be már tovább magad!
Aranyfonatos hálóként borul rád szavak és
[képek fényes rajzása,

Ragadj fütykőst, mint a parasztleány,
Ki egymaga tíz ellen üt-vág jobbra-balra,
S csak egyet néz, hogy ki a szabadba utat
[törjön magának.

Verj szét, költő, az aranyrajzásban,
Vesd bele magad titkok zúgó vetésébe,
Sánta angyal, hékás, vágj neki, menj, csatangolj.

* *

Dobd oda magad a robbanásteli rohanó időnek,
Nézd az időt, micsoda rohanás, s minden, mi
[van, nézd, halld,
Hallgatva is többet mond, mint legragyogóbb szavad.
Lám, széjjelnyitom széles kapuvá szemem:
Kicsoda, micsoda nem fér be rajta?
Lám, fojtott mellel fennen figyelek:
Hol a csend, melyet így meg nem hallok?
Beszélő csend vagyok, széles kapu szemem,
Szálló szállás, tág, hívó vendégfogadó.

* *

Anyag, te vak örökélő, veled viaskodva keményszik
Markolóvá kezem, s igazul téged szólóvá szavam.
Szűk vagyok én magamnak magam,
Miként a világ se fér el a világban,
Óriás feszíti, ki óriást akar.

Hallgasd és lesd ki a csendnek, zavarnak,
Alvóknak, kelőknek mondott és nem mondott szavát.
Indulj hát, hékás, s hogy megmosódhass,
Tisztulj meg előbb u bús, meddő tisztaságtól.
Sánta angyalnál többet ér az épp, egészsé vert,
[harcos tágas ember.

Menj világgá.

1950

A KÖLTŐ VILÁGGÁ MEGY

(Részlet egy 1930-ban írt rapszódiából)

I.

Így történt:

felijedt egy napon a költő.
Fulladást érzett, mint aranyfonatos háló borult rá
Gondolatok, versek, képek fényes rajzása,
Felnyögött, s mint a parasztleány, ki fütyköst ragad,
Egymaga tíz ellen, s üt-vág jobbra-balra, s nem
[nézi, kit hogy talál,

Csak egyet néz, hogy ki a szabadba utat törjön magának,
Úgy vert szét a költő az arany rajzásban.
Világ, téged akarlak, anyag, te vak, te jó szagú, te dűdös,
Nézd — jajdult —, te örök élő, nézd, milyen halottas
[színű az én tisztaságom.
Moss meg tőle, verj, hadd, hogy benned gázolva
[rajtad keményedjen
Markolóvá keményedjen kezem, s veled viaskodva,
[téged szólóvá
Igazuljon szavam. Lám, széles kapuvá nyitom
[széjjel szemem:

De több van olyan, ki már mást gondol:
Hátha ez a tavasz lesz az a tavasz...
Ezek csak egymásra néznek, s kevés szóból
[értik egymást.

A vaj ízén megérik a sarjú fű szaga,
Gondtalan, komoly pofával kérődzik a tehén,
A mezők mentén vonatok szaladnak,
A vonat ablakán kinéz és fölsikolt egy gyerek:
Mennyi pipacs, piros, piros, mennyi piros!
A mama csendre inti, mert a fülkében
Egy tekintélyes bácsi alszik, a haja ketté van választva,
És rá van írva a hasán keresztbe tett
[drágakögyűrűs kezére,

És rá van írva a felhúzott jól vasalt nadrágja élére,
És rá van írva látható girbe-gurba vonalakkal
A homlokára, hogy álmában és ébren
Nem tud, nem hisz, nem lát szebb virágot,
Mint a négylevelű lóhere. A mama
Nem olvasta le a jelírást, csak egyszerű, jóérezésű nő ő,
De a gyerek nem éretette, s fel akarta költeni a bácsit,
Hogy ő is örüljön, hogy mennyi, de mennyi a pipacs.

III.

Tavasz van. Se építkezés, de a forradalom se jött meg,
[csak a tavaszi hold,
S a hajléktalanok a parkokban padon és bokrok mögött
Ilyenkor újítják meg ős, legősibb intennő mámorterhes
[forró szertartásait.

A Sing-Sing börtön lakói vajon
Bűnüként fogják-e meggyónni holnap reggel
Parázna álmaikat a papnak?
Álmodott-e s paráznákat álmodott-e a
[Szemtelen Jack is?

Sose tudta meg a tisztelendő ún, mert Jack konok volt,
Még a villamosszéken is konokul hallgatott, nem gyónt.
Szentelen Jack mellett ott állt imádkozva a derék pap,
Ki néhány év előtt, 1916-ban gyújtó szavakkal

[biztatta Manhattan
Minden legényét, hogy öljenek, szúrjanak,

[vágjanak embert,
Bátran, csak bátran, de jóságos arcán most látszott,
Hogy csak Jackért, Jack lelkéért aggódik, ki
1928-ban még mindig őrizte 16-ból a bátorság erényét.
Fájt a jó papnak, hogy megbánás nyomát se látta
E bűnös arcán, s bár már otthon terítve várta

[reggelire az asztal,
Maradt a lágyszívű pap, s még e konok bűnösnek
Az Úr elé villanyozott lelkéért előbb csendes

[imát mondott.

Néha a legjobb embert is baj éri, ó, mit akart ő,
Mi rosszat, szegény vállalkozó, ki élt, halt,
Éjt nappallá téve dolgozott s mindent csak a drága
[kis családjáért.

Mit akart ő? Hasznot, hasznot, s kockázat nélkül
Kicsi a haszon, tehát kockáztatott a drága családjáért.
De mi történt? A rosszul betonozott ház betemet
Egy tucát, két tucát szegény ördögöt,
Kik a szédítő épületváz tetejére
Másztak fel, hogy estére hazahozzanak
Kenyeret.

Rettenetes volt, alig bírt kievickélni,
A konkurencia ráuszította a csahos sajtót,
A hatóságok kihallgatásokkal nyaggatták,
Ugyanakkor, mert baj tetéz bajt,
A vállalkozó kifizetett torokgyulladást kapott,
Ugyanakkor eltűnt a házból hét ezüstkanál,
Ugyanakkor megtudta, hogy felesége megcsalja,
Óvatos barátai elkerülték,
Donec eris felix, multos numerabis amicos,
Töprengett magában, mert eszébe jutott latin tanára,
A kis satnya kopasz a felemelt ujjával.

Elérzékenyülten ült le kisfia betegágyára,
És férfiszívéből feltört a sóhaj: Bizony — szolt —,
Nincs igazság a földön, gyermekem,
s ritka lesz maholnap a jó, mint a fehér holló.

V.

Ágrólszakadt István is ott csendeskedett a
[tucat halott közt.
Maiteros munkásruháikban öntötték el
Az építőmunkások az utcát a koporsók mögött.
Piros posztó takarta a koporsókat,
A koporsó előtt, a halottak előtt felemelt,
[vérszínű zászló,
Pap nem volt, harang se bimbamozott.
Nyomban a hosszú sor koporsó mögött
Egy széles sorban tizenkét asszony.
Mindegyik körül, némelyiknek karján is gyerekek,
Mindegyiknek volt mibe fogódznia, csak
Özvegy Ágrólszakadt Istvánné ment domborodó hassal,
Üresen lógázó kézzel, csak jövődő gyermekkel egyedül.
S elnézte, mint állnak sorfalat kétoldalt délceg rendőrök,
S figyelik hűvös, szúrós rosszkedvvel a zavaró,
[sötét tömeget.
Hömpölygött némán az emberáradat,
S mintha óriás söprű járna előtte, mozdulatlan, kihalt
[volt a pompás körút,
Még a bátrabb boltosok is aggódva húzták
[le a vasredőnyöket.
Ágrólszakadt szegény Istvánné csak elnézte,
Elnézte az elakadt autók bosszús utasait, a szép
[nagy házakat csukott kapukkal.
S újra meg újra a meredő rendőröket, kik reá, ki már
Az apró kis keserű gondokat forgatta
Kettős s kettősen gyászos szívében,

SINKÓ ERVIN VERSEINEK BIBLIOGRÁFIÁJA

(1914—1976)

Jegyzékünk felöleli a lapokban, folyóiratokban, önálló kötetekben és gyűjteményes kiadványokban megjelent, eddig előkerült Sinkó-verseket és versciklusokat.

Az időrendi jegyzékben többször is előforduló lapok és folyóiratok megjelenési helyét csak az első előfordulásnál jelöltük.

E műfaji bibliográfia, s helyenként a bibliográfiai leírás nem teljes, a gyűjtőmunka befejezetlensége miatt.

Néhány nyomdatechnikai útmutató:

1. *Zárójelben* tüntettük fel: a versek alcímét és ajánlását; a nem magyar nyelven megjelent versek címét; a versek fordítóját; a gyűjteményes kötetek magyarra fordított címét.

2. *Szögletes zárójelben* közöljük a verseskötetek, ciklusok és cikluscímmel nem rendelkező verscsoportok darabjainak a címét.

3. *Verzállal* jelöltük a különlenyomat- és kötetcímeket,

4. *Kurzívval* pedig a ciklusok eredeti címét; a gyűjteményes kötetekben található, cikluscím nélküli versek csoportját; a lapok és folyóiratok nevét; a Sinkó-verseket is tartalmazó gyűjteményes és más kiadványok címét.

E részbibliográfia elkészítése közben számunkra ismeretlen, értékes adatokat kaptunk Fuderer Gyulától, Garay Bélától, dr. Ilia Mihálytól, Ivan Medentől, Pasztyik Lászlótól és Szentgyörgyi Istvántól.

1914

1. És otthon... *Bácsmegyei Napló*, Szabadka, XI. évf., okt. 28., 241. sz., 3. p.
2. Valaki (Szabadkán, 1914. október 27.). *Színházi Újság*, Szabadka, VII. évf., okt. 31., 3. sz., 6. p.
3. Vér és vér... *Bácsmegyei Napló*, XI. évf., nov. 1. 245. sz., 2. p.
4. Szerelmes leány levele. *Bácsmegyei Napló*, XI. évf., nov. 11., 253. sz., 3. p.
5. Imádság Háború-istenhez (Kosztolányi Dezsőnek ajánlom). *Bácsmegyei Napló*. XI. évf., nov. 14., 257. sz., 3. p.
6. Izenet, *Bácsmegyei Napló*, XI. évf., dec. 13., 282. sz., 5. p.
7. Szerelmes leány levele. *Bácsmegyei Napló*, XI. évf., dec. 25., 293. sz., 4. p.

1915

8. Leányvíziók. *Bácsmegyei Napló*, XII. évf., jan. 10., 7. sz., 4. p.
9. Leány-szívek halott mámora. *Bácsmegyei Napló*, XII. évf., jan. 19., 15. sz., 2. p.
10. Kuruc-nóta (Nehéz napjaiból a jó magyaroknak). *Bácsmegyei Napló*, XII. évf., jan. 23., 19. sz., 3. p.
11. Régi, régi, régi... *Bácsmegyei Napló*, XII. évf., febr. 7., 32. sz., 3. p.
12. Messzi kék vizek... *Bácsmegyei Napló*, XII. évf., márc. 13., 61. sz., 4. p.
13. Vízió. *Bácsmegyei Napló*, XII. évf., márc. 19., 66. sz., 3. p.

1916

14. Hozsánna, Május! *Népszava*, Budapest, 44. évf., május 1., 3. p.
15. Relief egy új templom oltárára. *Ma*, Budapest, I. évf., december(?), 2. sz., 28. p.
16. ÉJSZAKÁK ÉS HAJNALOK. Szabadka, Hungária kő- és könyvnyomdai műintézet. 50 p., 8° [Prológus; *Emlékezések*: Bánatos éjszakák — Örök hangzású, kis ütemek — Mária, léghajónk készen vár — Szentkép — Aranyhajú lányka — *Emlékezések* — Altató-ének Magamnak; *Izen a vándor*: A Vénleány — Izen a vándor — Túl távoli hegyeken — Vágy az ég fölé — Én így halok meg, így: Új Zarathustra; *Dionysos ölében*: Vágyakozás — Vízión — Testvértelen testvérek — Hálaadás Dionysosnak — Távoli partok — Őszi ének — Ének a tudás sírverméből: — Halott szeretőm szobájában — A nagy Csók — Kacagom a könnyeket — Dionysos szól: — Démon — Vig vándorok dala — Éjfélútjában vízszemű gnóm].

1917

17. *Három vers* [1916-ban — Villámos halál élete — Haldokló bentnémult szavai]. *Ma*, II. évf., ápr. 15., 6. sz., 88. p.

1919

18. Rajtunk a sor! (Liebknecht Károly és Luxemburg Rózának). *Internationale*, Budapest, I. évf., február 1., 3—4. sz., 56. p.

1921

19. *A kimondhatatlan énekekből* [A másik anyámnak — Üdvözlégység Mária]. *Napkelet*, Kolozsvár, II. évf., augusztus 1., 15. sz., 860—862. p.
20. Altató. *Panoráma*, Bécs, I. évf., dec. 25., 6. sz., 12. p.

1922

21. Hazátlan hajó. *Panoráma*, II. évf., február 7., 6. sz., 19. p.
22. Jézus. *Panoráma*, II. évf., ápr. 16., 16. sz., 9. p.
23. Halál-éjjel. *Panoráma*, II. évf., május 14., 20. sz., 12. p.
24. Esti csendes ének. *Tűz*, Bécs-Pozsony, II. (rotációs) évf., júl. 9., 1. (4.) sz., 12. p.
25. Áldassál Isten. *Tűz*, II. évf., júl. 16., 2.(5.) sz., 8. p.
26. Megtértem. *Panoráma*, II. évf., aug. 20., 34. sz., 13. p.
27. Ének egy halott felett. *Panoráma*, II. évf., nov. 5., 43. sz., 10. p.
28. Téli esti imádság. *Bácsmegyei Napló*, XXIII. évf., dec. 24., 348. sz., 19. p.
29. Ő. *Tűz*, II. évf., nov. 26.—dec. 31., 18—23. (21—26.) sz., 12. p.

1923

30. Ének egy halott felett. *Panoráma*, III. évf., jan. 14., 2. sz., 19. p.
31. Mi házunk. *Panoráma*, III. évf., március 25., 12. sz., 13. p.
32. Fehér kapuk előtt. *Panoráma*, III. évf., aug. 26., 34. sz., 9. p.

33. A gazdátlan világ (*A fájdalommal Istent c. verses-könyvből*). *Panoráma*, III. évf., okt. 7., 40. sz., 6. p.
34. A FÁJDALMAS ISTEN. Bécs, Verlag Julius Fischer, 157 p., 8°. [Asztali köszöntő; *Kimondhatatlan énekek*: Haragok tűzvésze — A találkozás titkai és a bűnös könyörgése és hite (*alciklus*): Arcával álmok reszketését hozta — Messze erdők mély zúgása — Szomorúság szentje — Nincsen vágy — Fakó lángként — Éjjeli lepke — Hó esett a nyáron — A fehér hóra — Remegsz mellemben — Téged ezer arcán — Hajnali varázsnak — Úgy adhatom én csak — Imám Fehér születése napján — Isten dús szívének — Régi kicsi lány néz — Alleluja; Az elválás titkai: a magányosság kísértései és tisztulása és az új találkozás elé vándorútra kelt lélek (*alciklus*): El kell mindig menni — Elveszve — Most is az a hold — Lesz-e még fény — Fejed körül vágyaim — Hozza hűs szavakat — Isten szomjú fáján — Hévíz nappal mentél — A tested messze — Az órák valahol — Vigasz a börtönből; A megújított találkozás titkai: az átragyogott szerelem, a hálaadás, a vigasztalan vigasz szava és ünnep a mindig új fordulónál. Egy sír és Ave Mária! (*alciklus*): Mindig óta reád vártam — A két karom ma tékozlóan — Uram Jézus — Fehér ráró lovam — Panaszlom Fehérnek — Fehér mondja — Mért nekem bérem — Kis húgom, az erdő — A testvér sírjánál — Boldog, kihez az Úr angyala eljött; *A fájdalommal Istent*: Jajszóval köszöntlek — Jób könyvének aljára — A virrasztó sebek — A lázadót elnyelte a cethal — Szárnyára vett a béke — Árvák imája — Szívemért a szívemet — Az erős Jézus — Hirtelenül itt a tenger — Bűnös titkok bárdja — A gazdátlan világ — Ínségeink ínségese — Új vitézi ének — Kiáltás a hullámok fölött — Karácsonyi könyörgés — Őszi hulló levelektől hallottam — Adjon Isten — Szamária kútjánál — Szívek ka-

réja éjjel — Álmomban — Csendes esti imádság
 — Minden szomjak ura elé — Jöjj, jöjj bivaly —
 Jézus szeméért — Szegény sárkány — Jajdulás
 dühök pusztáján — Dicsértessék a Te véred —
 Szerelembe szeretnék halni; *Az Isten számvevő
 szeme alatt: Ó én bűnöm — Kósza csavargó —
 Leragadt a csendbe — Most nem a szó beszél —
 Be nem telik — Pereg az orsó — Hallgatni most
 a dolgom — Mégis ha kérned — Halld számvevő
 — Ideje leszen a szónak — A madaraknak — In-
 dulni kell — Keserves csillag vagyok — Lássad,
 ha fordulnál — Titokzat, szólj — Isten világán
 — Szemek harmatoznak — Szívek zakatolnak —
 Hozzád szavam — Nincs segítség — Jaj, sűrűn tér
 — Kicsordult a vizekbe — Nem a fájdalom —
 Dicsőség legyen — De fáj — Csillan csoda-néha
 — Így van jól — Jól nézz a szemekbe — Szavad
 fülemnél; *Testvér: Tudom hol vagy — Tavasz van,
 testvér — Kenyér az úr — Fáj-e még — Értik
 egymást — Cirógató széllel — Ma száll a táj —
 Éneklő angyalok — Beszélgetés — Sietős volt dol-
 god — Hozzád, hozzád — Istenem — Visszaszól
 könnyesen — Isten veled; *A máglya tövében (egy-
 felvonásos verses dráma)]***

1924

35. A régi város. *Bácsmegyei Napló*, XXV. évf., dec. 25., 351. sz., 10. p.
36. Te. *Testvér*, Bécs, I. évf., karácsony, 1. sz., 1. p.
37. Éden emléke. *Testvér*, I. évf., karácsony, 1. sz., 19. p.
38. Születésnapodra (M.-nek). *Testvér*, I. évf., karácsony, 1. sz., 19. p.
39. Karácsonyi vízió. *Testvér*, I. évf., karácsony, 1. sz., 20. p.

40. *A megtanult alázat* [I-XII. vers]. *Testvér*, II. évf., jan. 15., 1. sz., 22—25. p.
41. *Idei téli vallomások* [1. Arról, hogy irigy vagyok az idei télre; 2. Arról, hogy irigy vagyok a régi költőkre; 3. Arról, hogyan vesztettem el mindent; 4. Arról, hogy mégis szeretnék költővé lenni]. *Testvér*, II. évf., márc. 15., 3. sz., 88—90. p.
42. *Az én édesapám*. *Testvér*, II. évf., április, Husvét, 4—5. sz., 148. p.
43. *A megvadult ló*. *Testvér*, II. évf., április, Husvét, 4—5. sz., 148. p.
44. *Nem tudtam*. *Testvér*, II. évf., április, Husvét, 4—5. sz., 149. p.
45. *Egyetlenem*. *Testvér*. II. évf., júl. 31., 7—8. sz., 213. p.
46. *Magam elébe*. *Testvér*, II. évf., júl. 31., 7—8. sz., 214. p.
47. *A csillagok balladája*. *Testvér*, II. évf., október hó, 10. sz., 315. p.
48. *Szövetséges halál* (Édesanyámnak, két sír fölött). *Testvér*, II. évf., október hó, 10. sz., 316. p.
49. *Margináliák* [I-XIII. vers]. *Testvér*, II. évf., november hó, 11. sz., 317—325. p.

1928

50. *Emlékezés: 1914—1918-ra 1928-ból*. *Vagyunk! A vajdasági magyar irodalom almanachja 1928*. A *Bácsmegyei Napló* karácsonyi melléklete, 103. p.

1929

51. *Mi. Bácsmegyei Napló*, XXX. évf., jún. 30., 170. sz., 24. (532.) p.
52. *Karod ölelt*. *Bácsmegyei Napló*, XXX. évf., jún. 30., 170. sz., 24. (532.) p.

1930

53. *Két vers* [Régi kert éjjel — Futkosó csonka hold]. *Bácsmegyei Napló*, XXXI. évf., szept. 7., 243. sz., 20. p.
54. Rettenetes hú szomorú... *Bácsmegyei Napló*, XXXI. évf., szept. 14., 250. sz., 22. p.

1932

55. *Drei prosaische Gedichte* (Három prózavers, I—III. Ford. Kertész Klára = Sinkóné Rothbart Irma). *Frauenrecht*, Aarau-Zürich, IV. évf., január, 1. sz., 2—3. p.

1936

56. A gazdátlan világ. *Kalangya*, Újvidék, V. évf., január, 1. sz., 43. p.

1947

57. Drvár. *Híd*, Újvidék, IX. évf., augusztus, 8. sz., 636. p.
58. 1944 szeptember 7 (A Vörös Hadsereg átlépte a jugoszláv határt). *7 Nap*, Szabadka, II. évf., szept. 5., 36. sz., 5. p.
59. Lenin szava. *7 Nap*, II. évf., okt. 31., 44. sz., 8. p.
60. Október. *7 Nap*, II. évf., nov. 7., 45. sz., 1. p.
61. Lenjinova riječ (Lenin szava). *Ilustrirani Vjesnik*, Zagreb, nov. 9., 115. sz., 6. p.
62. Október. *Téglák, barázdák*. A jugoszláviai magyar írók antológiája. Szabadka, *Híd* kiadás, 152-153. p.

1949

63. Poema o Partiji (Poéma a Pártról). *Ilustrirani Vjesnik*, máj. 21., 195. sz., 5. p.
64. Poéma a Pártról. *7 Nap*, IV. évf., máj. 25., 21. sz., 5. p.

1950

65. *Két régi vers* [Vándorbctom meg-megtorpan --- Szalkszentmártonban...]. *7 Nap*, V. évf., jún. 21.
66. A költő világgá megy. *7 Nap*, V. évf., okt. 4., 39. sz., 3. p.
67. Lenjinova riječ. *Oslobodjenje*, Sarajevo. VI. évf., nov. 7., 1258. sz.

1951

68. E föld katonája, az én katonám (prózavers). *Magyar Szó*, VIII. évf., dec. 22., 301. (2170.) sz., 3. p.
69. Borac te zemlje, moj borac (E föld katonája, az én katonám). *Borba*, Zagreb, XVI. évf., dec. 22., 306. sz., 14. p.
70. Poema o Partiji. *Sablasi kruži Evropom*. Članci, rasprave i predavanja 1948—1951. (Kisértet járja be Európát. Cikkek, tanulmányok és beszédek, 1948—1951). *Zora*, Zagreb, 21—24. p.

1952

71. Poéma a Pártról. *Kisértet járja be Európát*. Írások és előadások (1948—1951). *Magyar Szó* kiadása, Újvidék, 19—22. p.

1953

72. Lchetett volna szép is, jó is. *Híd*, XVII. évf., június-július, 6-7. sz., 381. p.
73. Aki árvább, még árvább lesz. *Híd*, XVII. évf., június-július, 6-7. sz., 381. p.
74. *Négy vers* [Sok szó után — Rejts el! — Biztatás magamnak — Ne higgy, csak meséknek]. *7 Nap*, VIII. évf., dec. 6., 49. sz., 7. p.

1955

75. *Jó beszélgetés* [Prózaversek: Amiben hiszel... — Bármiről szól a szavad... — Bármiről szól a szavam... — Mondják, a dalnak szárnya van... — Vénülő fejemmel... — Több mint tizenötezer napja... — Sötét ablak — A diadalban nem a diadal... — Örömöm a harcossal... — Ott kezdődik a költő... — Hatan vagyok... — Adós vagyok — A szó dolga... — Mindig éhes voltam... — Ha nem tudnám... — Úgy-e... — Három királyok... — Meghalni nehéz... — Ringatja a nádat... — Nem afféle huncut... — Kigyúló lámpa...]. *Híd*, XIX. évf., február, 2. sz., 580-587. p.
76. Moszkvai este. *Híd*, XIX. évf., március, 3. sz., 625. p.
77. Szelíd szó. *Híd*, XIX. évf., április, 4. sz., 676. p.
78. Új háború előtt. *7 Nap*, X. évf., ápr. 24., 17. sz., 7. p.
79. *Iz večeg ciklusa „Čudesni izletnik”* [A *Jó beszélgetés* c. prózavers-ciklusból: Nisam jedan... (Hatan vagyok...) — Umrijeti je teško... (Meghalni nehéz...)]. *Narodna Armija*, Beograd, XI. évf., nov. 28., 856. sz., 8. p.
80. ČUDESNI IZLETNIK (Csodálatos kiránduló = *Jó beszélgetés*) [Ono u što vjeruješ... (Amiben hiszel...) Ma o čemu govorila tvoja riječ... (Bár-

miről szól a szavad...) Ma o čemu govorila moja riječ... (Bármiről szól a szavam...) Uvijek sam bio zapanjen... (Mindig elképedtem...) Kažu, pjesma ima krila... (Mondják, a dalnak szárnya van...) Prosjed sam... (Vénülő fejemmel...) Više od petnaest hiljada dana... (Több mint tizenötezer napja...) Tamni prozor... (Sötét ablak...) Nije najljepše u pobjedi... (A diadalban nem a diadal...) Moja radost je borac... (Örömmöm a harcos...) Pjesnik započinje tada... (Ott kezdődik a költő...) Ti si najsadašnjija sadašnjost... (Te vagy a legmaibb jelen...) Nije još vidio... (Nem látott még...) Nisam jedan... (Hatan vagyok...) Dužnik sam... (Adós vagyok...) Nije stvar riječi... (A szó dolga...) Svagda sam bio gladan... (Mindig éhes voltam...) Da ne znam... (Ha nem tudnám...) Zar ne... (Ugye...) Putuju tri kralja... (Három királyok...) Umrijeti je teško... (Meghalni nehéz...) Vjetrić ljulja... (Ringatja a nádat...) Nije on neki nestašan... (Nem afféle huncut...) Kad se lampa zapali... (Kigyúló lámpa)]. Különnyomat a *Rad JAZU* 308. könyvéből. JAZU, Zagreb, 39-63. p.

81. *Versek az Egy regény regénye horvát kiadásában* [Moglo bi biti i lijepo i dobro (Lehetett volna szép is, jó is) 19. p.; Tko je siročče, bit će to još više (Aki árva, még árvább lesz) 19. p.; Kiša dolazi, kiša, krvava kiša (Eső lesz, eső, véreső) 273-279. p.;... Sve je već zatrpao snijeg (Szelíd szó) 366. p.; Straža i ja (A strázsa és én) 442. p.]. *Roman jednog romana*. Bilješke iz moskovskog dnevnika od 1935. do 1937. godine. Zora, Zagreb.

1956

82. Ma o čemu govorila moja riječ... (Vö.: Bármiről szól a szavam...) *Vjesnik*, Zagreb, XVII. évf., jan. 1., 19. p.
83. Kažu, pjesma ima krila... (Vö.: Mondják, a dalnak szárnya van...) *Vjesnik*, XVII. évf., jan. 1., 19. p.
84. Umreti je teško... (Vö.: Meghalni nehéz...). *Borec*, Szkopje, VIII. évf., január, 1. sz., 4. p.
85. *Verseki* [Heggetlen piros sebekkel — Jó szomorú órák — Hónapos szobák — Újra egy napnyi élet... — Tudod milyen... — Boldogság szent jogától...]. *Híd*, XX. évf., január, 1. sz., 36-40. p.
86. *Verseki* [Mélységek fölött — Vándorbotom megmegtörpan — Ne higgy, csak meséknék]. *Híd*, XX. évf., február, 2. sz., 97-99. p.
87. Nizam eden... (Vö.: Hatan vagyok...). *Borec*, VIII. évf., március, 3. sz., 130. p.

1957

88. A költő világgá megy (Részlet egy 1930-ban írt rapszodiából, I-III.). *7 Nap*, XII. évf., ápr. 28—máj. 5., 18-19. sz., 18-19. p.

1958

89. Apám. *7 Nap*, XIII. évf., január, 1—2. sz.
90. *Čudesni izletnik* [A *Jó beszélgetés* c. prózavers-ciklusból: Ma o čemu govorila tvoja riječ... (Bármiről szól a szavad...) Više od petnaest hiljada dana... (Több mint tizenötezer napja...) Nisam jedan... (Hatan vagyok...) Nije on neki nestajan... (Nem afféle huncut...) Kad se lampa zapali... (Kigyúló lámpa...)]. *Antologija hrvatskih pjesama u prozi* (Horvát prózaversek antológiája). Matica Hrvatska, Zagreb, 157—160. p.

1961

91. *Versek az Egy regény regénye magyar kiadásában* [Lehetett volna szép is, jó is — I. köt. 24—25. p.; Aki árva, még árvább lesz — I. köt. 25. p.; Eső lesz, eső, véreső — I. köt. 446. p.; Epilógus — II. köt. 66. p.; Szelid szó — II. köt. 85—86. p.; Mert — II. köt. 167. p.; A strázsa és én — II. köt. 204. p.]. *Egy regény regénye* I—II. Moszkvai napló-jegyzetek (1935—1937). Forum, Újvidék.

1962

92. Hotel Sumartin Anno Domini 1942. (Prózavers: „Ne higgyetek a nappalnak...”). *Magyar Szó*, XIX. évf., nov. 29., 3. p.
93. *Versek az Egy regény regénye első német kiadásában* [Es hätte schön und gut sein können (Lehetett volna szép is, jó is) 16. p.; Der Wachtposten und ich (A strázsa és én) 377. p.]. *Roman eines Romans*. Moskauer Tagebuch. (Ford. Edmund Trugly jun.). Verlag Wissenschaft und Politik, Köln.

1963

94. Hotel Sumartin Anno Domini 1942 (Vö.: „Ne higgyetek a nappalnak...”). *Aegidius útra kelése és más történetek*. Forum, Újvidék, 5—7. p.

1964

95. A szerencse elégiája. *Híd*, XXVIII. évf., június, 6. sz., 619—622. p.

1966

96. Sirass, sirasd meg halottaidat... (Prózavers a *Biztatás magamnak* című, 1942—43-as brači ciklusból). *Híd*, XXX. évf., október, 10. sz., 1052—1053. p.

1968

97. A gazdátlan világ. Sinkó Ervin emlékest. A Bölcsészeti Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke — Az *Új Symposion* szerkesztősége. Forum, Újvidék (Lapszám nélkül).
98. *A hontalanság versei* [Új Zarathustra — Szívem és magam száz kézzel osztottam — Mint a kéregető — Huszonnyolcadik születésnapom — Sok szó után — Vallomás — Harminonyolc év — Hontalan — Vándorbotom meg-megtorpan — A fehér hóra — Koldusok — Partizán hadikórház No. 9 — 1944. szeptember 7.]. *Új Symposion*, Újvidék, május, 38. sz., 30—31. p.
99. *Versek A gazdátlan világ c. antológiában* [Új Zarathustra — A gazdátlan világ — Huszonnyolcadik születésnapom — Sok szó után — Vallomás — Vándorbotom meg-megtorpan]. Bori Imre: *A gazdátlan világ. A jugoszláviai magyar költészet antológiája 1918—1945. Melléklet a Híd 12. számából*, 11—16. p.

1969

100. Vándorbotom meg-megtorpan. Bori Imre: *Irodalmunk kiskönyve* (2. kiad.). Forum, Újvidék, 43—44. p.

101. *Čudesni izletnik* [L. a ČUDESNI IZLETNIK c. különnyomat tartalommutatóját]. Ervin Sinko: *Pjesme u prozi. Pripovijetke. Zapisi. Ogledi.* (Prózaversek. Elbeszélések. Naplójegyzetek. Tanulmányok. — Sajtó alá rendezte Marijan Matković). Matica Hrvatska — Zora, Zagreb, 33—64. p.
102. *Versek az Egy regény regénye második német kiadásában* [Es hätte schön und gut sein können (Lehetett volna szép is, jó is) 16. p.; Der Wachtposten und ich (A strázsa és én) 377. p.]. *Roman eines Romans. Moskauer Tagebuch. Mit einem Vorwort von Alfred Kantorowicz (Egy regény regénye. Moszkvai napló. A. K. előszavával. Ford. Edmund Trugly jun.).* Verlag Wissenschaft und Politik, Köln.

1971

103. *A gazdátlan világ.* Bori Imre: *Irodalmi hagyományaink.* Kilenc évszázad írásaiból. Forum, Újvidék, 137. p.

1973

104. *Túl távoli hegyeken.* Horváth Mátyás: *Hullámzó búzatáblák 7.* Anyanyelvápolási tankönyv a szerbhorvát tagozatok 7. osztályába járó magyar tanulók számára. Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 165. p.

1974

105. *Drvar. Híd,* XXXVIII. évf., május-június, 5—6. sz., 637. p.

106. *Versek a Honfoglalás előtt c. naplókötetben* [Sonja — 18—19. p.; *Harc istene, istenem, bocsáss meg nékem* — 21. p.; *Koldus, lámpás ablak alatt* — 42—43. p.; *Amor fati* — 60. p.; *Te* — 62. p.; *Vég helyett kezdet* — 68—69. p.; *Kis dal* — 74. p.; *I-á, I-á* — 100. p.; *Jajkiáltás* — 108. p.; *Zsidó kiáltás* — 141. p.; *Győztesek önteli mámora* — 163—164. p.; *Óda a fájdalomhoz* — 169. p.] Sinkó Ervin: *Honfoglalás előtt. Naplófeljegyzések 1939-től 1942-ig.* (Sajtó alá rendezte Bosnyák István). Forum, Újvidék.

Bosnyák István

A KIADÓ JEGYZETE

Sinkó Ervin verseit a válogató kiadásunkhoz különféle forrásokból merítette, melyekben a szövegek közlése következetlen, helyesírásiag nem egyöntetű, s nyilvánvaló sajtó-, illetve gépelési hibák fordulnak elő bennük. Arra törekedtünk, hogy — tiszteletben tartva a szerző szemmel látható szándékát és a leírt szöveget — mind az egyes verseket, mind pedig a kötet egészét helyesírásiag egységesítsük, és a hibákat kiküszöböljük. Egy-két szemet szűrő elírást is kiigazítottunk, anélkül természetesen, hogy a versek értelmén vagy verstani tulajdonságain csorba esett volna.

Három vers (Végszó; Partizán hadikórház No. 9.; Lesz) keletkezésének helyéül a költő Zbjeget jelölte meg, az Újra egy napnyi élet című vers alatt pedig Babinpotok-Zbjeg olvasható. Nem tudtuk teljes pontossággal megállapítani, vajon helységnévről van-e szó. Ismeretes tudniillik, hogy a népfelszabadító háborúban az ellenség elől menekülőknak, visszavonulóknak, a kiürített helységek lakosságának csoportjait, táborait nevezték zbjegnek, illetve zbegnek. Lehetséges tehát, hogy — mivel e versek is menekülés, visszavonulás, táborozás közben keletkeztek — Sinkó közelebbi meghatározás helyett — esetleg nem is tudta pontosan, hol tartózkodnak — az említett szót — mely annak idején közhasználatú volt — írta versei alá. A Kiadó ezeket a jelöléseket meghagyta, részben azért, mert nem sikerült véglegesen tisztázni a versek keletkezésének helyét, részben pedig hogy a közlés hű maradjon a szerző kéziratához.

